

ZARURET HALİ GÖRÜŞÜ BAKIMINDAN GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1648586>

Dr. Tayfur YUMUŞAK*

Öz

Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusu yapması, beraberinde birçok hukuki itirazı da getirmiştir. Zira Kurucu Andlaşmalara dayanan Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türkler ile Rumların devlet yönetimine belirli oranda katılımı ile yürüyen bir ortaklık cumhuriyeti olarak tasarlanmıştır. 1960 yılında kurulan bu devlet, 1963 yılında başlayan Rum merkezli şiddet olayları nedeniyle sarsıntıya uğramıştır. Bu olaylar neticesinde Kıbrıslı Türkler devlet organlarındaki ve kamu idarelerindeki görevlerinden dışlanmış, yok sayılmışlardır. Kıbrıslı Rumlar kendi başlarına Kıbrıs'ın tamamını yönetmek istemiş, bu kapsamda zaruret hali görüşünü hukuki dayanak olarak ileri sürmüşlerdir. Bu gerekçe AB tarafından kabul görmüş, GKRY'nin Birliğe üyelik başvurusu kabul edilmiştir. Ancak zaruret halinin şartları oluşmamıştır, dolayısıyla GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye üyelik başvurusu yapma ehliyeti bulunmamaktadır. Bugün bu konu AB'nin, GKRY üyeliği üzerinden Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarında söz sahibi olmak istemesinden ötürü tekrar gündeme gelmiştir. Şu halde, GKRY'nin zaruret hali görüşüne dayanan AB üyeliği sürecinin, hukuki dayanaktan yoksun olduğunun uluslararası kamuoyuna tekrardan açıklanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

GKRY, AB'ye Üyelik Başvurusu Süreci, Zaruret Hali, Kurucu Andlaşmaların İhlali, Hukuki İtirazlar

* Avukat, Ankara 2 Nolu Baro, Ankara (tayfur.yumusak@hotmail.com) ORCID: 0000-0002-7901-5090 (Gönderim Tarihi: 28.02.2025-Kabul Tarihi: 14.05.2024) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

**EVALUATION OF THE EUROPEAN UNION MEMBERSHIP OF
THE GREEK CYPRIOT ADMINISTRATION OF SOUTHERN
CYPRUS FROM THE PERSPECTIVE OF STATE OF NECESSITY**

(Research Article)

Abstract

The application of the GCASC to the EU as the Republic of Cyprus has brought with it many legal objections. Because the Republic of Cyprus, based on the Founding Treaties, was designed as a partnership republic with a certain level of participation of Turkish Cypriots and Greek Cypriots in state administration. This state, which was established in 1960, was shaken by the violent incidents centered on the Greek Cypriots that started in 1963. As a result of these incidents, Turkish Cypriots were excluded from their duties in state bodies and public administrations and were ignored. The Greek Cypriots wanted to govern the whole of Cyprus on their own and in this context, they put forward the idea of a state of necessity as a legal basis. This justification was accepted by the EU and the application of the GCASC to the Union was accepted. However, the conditions of a state of necessity were not met, therefore the GCASC does not have the authority to apply for EU membership on behalf of the Republic of Cyprus. Today, this issue has come to the agenda again because the EU wants to have a say in the maritime jurisdiction areas of the Eastern Mediterranean through the membership of GCASC. In this case, it should be explained to the international community once again that the EU membership process of the GCASC, which is based on the view of state of necessity, lacks a legal basis.

Keywords

GCASC, The Process of Membership to the EU, State of Necessity, Violation of the Founding Treaties, Legal Objections

GİRİŞ

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında varılan mutabakat neticesinde Kurucu Andlaşmalar akdedilmiştir. Kurucu Andlaşmalar'dan kastedilen "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması", "Garanti Andlaşması", "İttifak Andlaşması" (buraya kadar sayılanlar Zürih Andlaşması olarak da anılmaktadır) ve "Londra Andlaşması"dır¹. Kurucu Andlaşmaların çizdiği çerçeveye uygun olarak 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti devleti tarih sahnesine atılmıştır. Bu devlet ile Kıbrıslı Türk ve Rum toplumları arasında dengeye dayalı bir düzen oluşturulmuştur². Devlet organlarına ve kamu idarelerine iki toplum bakımından belirli oranlarda katılım sağlanması kararlaştırılmış, bu şekilde ortaklık cumhuriyeti kurulmuştur³.

1960 yılında kurulan iki toplumlu denge düzeni, 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıslı Rumların Anayasa'yı değiştirme talepleri ile bozulmuştur⁴. Değişiklik taleplerinin özü Kıbrıslı Türkleri devlet organlarından ve kamu idarelerinden atma ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olma amaçlarını içermektedir. Doğal olarak bu talepler Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Kıbrıslı Rumlar, Kurucu Andlaşmaların geçersiz olduklarını ileri sürmüştür⁵. Ardından Adada şiddet hareketlerine girişmiş, Türklere karşı yok etme eylemlerini başlatmışlardır⁶. Bu tedhiş ortamında Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, yürütmedeki Türk Bakanlar, yasadaki Türk milletvekilleri, yargıdaki Türk yargıçlar ile kamu idarelerindeki Türk memurlar görevlerine gidemez hale gelmişlerdir⁷. Bunun neticesinde Kıbrıslı Rumlar Anayasa'yı tek taraflı ve Anayasa'da belirtilen usullere ay-

¹ Bu Andlaşmalar 1959-1960 Andlaşmaları olarak da anılmaktadırlar, doktrinden açıklamalar için bkz. **Arsava**, Fusun: "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi, C. 51, S. 1, 1996, s. 43.

² **Özersay**, Kudret: Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, Ankara 2009, s. 33-49.

³ **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması**, m. 1-16, kaynak için bkz. "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı," T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

⁴ **Arsava**, s. 45.

⁵ **Keasing's Contemporary Archives**: 1963-1964 Vol 15, Keasing's Publication Limited, London 1964, s. 20115; Ayrıca bkz **Ehrlich**, Thomas: International Crises and the Role of Law; Cyprus, 1958-1967, Oxford University Press, Oxford 1974, s. 50; **Özersay**, s. 64.

⁶ **Pazarci**, Hüseyin: Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları, Turhan Kitapevi, 2015, s. 171.

⁷ **Vatasever**, Müge: "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, 2010, s. 1512.

kırı olarak değiştirmiş, bu değişikliği zaruret hali görüşü kapsamında yaptıklarını açıklamışlardır⁸.

Zaruret hali istisnai bir durumdur. Buna göre bir devletin varlık koşullarını tehdit eden, olağan düzen içerisinde aşılamayan bazı olağanüstü olaylar meydana gelmişse, olağanüstü tedbirler alınabilir, tehlike anı geçene kadar anayasal düzen dışına çıkılabilir⁹. Bu tedbirleri alan devletin uluslararası sorumluluğu söz konusu olmaz. Ancak Kıbrıs sorunu kapsamında zaruret halinin şartları oluşmamıştır¹⁰. Buna rağmen Kıbrıslı Rumlar, içinde Türklerin bulunmadığı bir yönetim ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak hareket etmeye başlamışlardır. Buna gerekçe olarak sunulan zaruret hali görüşü, Avrupa Birliği (AB) tarafından da kabul görmüştür. Bu kapsamda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), 4 Temmuz 1990 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi sıfatıyla AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur¹¹. Bu müracaat AB Komisyonu'nun 30 Haziran 1993 tarihli görüşü ile "kabul edilebilir" bulunmuştur¹². 12 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi ile müzakereler aşamasına geçilmiş, bu aşamanın tamamlanmasının ardından GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye üye olarak kabulüne karar verilmiş, GKRY 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren AB üyesi olmuştur¹³.

⁸ **Pazarıcı**, s. 171.

⁹ **Trimikliniotis**, Nicos/**Demetriou**, Corina: Legal Framework In The Republic of Cyprus, Displacement in Cyprus Consequences of Civil and Military Strife Report 3, Peace Research Institute, Norway 2012, s. 30.

¹⁰ Zaruret haline ilişkin şartlar 2001 tarihli "Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletlerin Sorumluluğu" adlı Taslak'ta yer almaktadır, kaynak için bkz. **United Nations**: Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), m. 33, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); Doktrindeki açıklamalar için bkz. **Stavsky**, Mark M.: "The Doctrine of State Necessity in Pakistan", CILJ, C. 16, S. 2, 1983, s. 358; **Necatigil**, M. Zaim: The Cyprus Question and Turkish Position in International Law, Oxford University Press, Oxford 1989, s. 56; **Özersay(a)**, Kudret: "The Excuse of State Necessity And Its Implications on the Cyprus Conflict", Perceptions, C. 9, S. 4, 2005, s. 70.

¹¹ **Topur**, Tuncer: Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 371.

¹² **European Commission**: "Res 93/5 (30 June 1993)", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/doc_93_5, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹³ GKRY tek ve yasal temsilci sıfatı ile Kıbrıs Cumhuriyeti adına Avrupa Birliği ile Katılım Andlaşması imzalamış, bu Andlaşma Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde (L 236, 23.09.2003) yayımlanmıştır, bkz. **Eur-Lex**: "Katılım Andlaşması", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12003T/TTE>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

GKRY'nin AB üyeliğinin uzun zaman sonra tekrar gündeme gelmesi, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları nedeniyle söz konusu olmuştur. Zira AB, GKRY'nin üyeliği sayesinde Doğu Akdeniz'deki doğal gaz alanları üzerinde hak iddia etmekte, bu durum Türkiye ile AB'yi karşı karşıya getirmektedir¹⁴. Şu halde Türk tarafı görüşlerini oluştururken ilk olarak GKRY'nin AB üyeliğine ilişkin başvuru sürecinin hukuki dayanaktan yoksun olduğuna dair argümanları ortaya koymalıdır.

Bu makalede GKRY tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti adına yapılan üyelik başvurusunun zaruret hali görüşü bakımından tartışması yapılmıştır. Bu kapsamda GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak AB'ye yaptığı başvuruya, bu başvurunun dayandığı zaruret hali görüşüne ilişkin tartışmalara, Türk ve Rum taraflarının ileri sürdükleri hukuki görüşlere, bu görüşler içerisinde zaruret haline ne şekilde yer verildiğine ve nihayetinde AB'nin yaklaşımına ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

I. GKRY'NİN AB'YE ÜYELİK BAŞVURUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti Adına Başvuru Yapması

Kıbrıs Cumhuriyeti ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki ilk ilişki, 1962 yılına dayanmaktadır¹⁵. 1962 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti adına or-

¹⁴ **Yumuşak**, Tayfur: "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu", Terazi Hukuk Dergisi, C. 16, S. 174, 2021, s. 337; **Hava**, Hüseyin Tamer: "Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirmesi", Güvenlik Stratejileri, C. 16, S. 35, 2020, s. 675; **Topçu**, Mert Can: "Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği ve Deniz Yetki Uyuşmazlıkları Çerçevesinde Türkiye - GKRY Anlaşmazlıkları", Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, C. 1, S. 1, 2021, s. 50; **Mat**, T. Y./**Köse**, M. A./**Armağan**, M. İ.: "Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Doğu Akdeniz Meselesine İlişkin Güncel Siyasi Gelişmeler ve Meselenin Uluslararası Hukuk Boyutu", İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 79, S. 3, 2021, s. 1085; **Şafak**, Erdi: "Doğu Akdeniz'de Enerji, Değişen Dengeler", Yakın Doğu Enstitüsü, Rapor 2, 2019, 2019, s. 29; **Özgen**, Cenk: "Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı", Akademik Ortadoğu, C. 8, S. 1, 2013, s. 104; **Kedikli**, Umut/**Deniz**, Taşkın: "Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", Alternatif Politika, C. 7, S. 3, 2015, s. 400; **Yaycı**, Cihat: "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", Bilgi Stratejileri, C. 4, S. 6, 2012, s. 2.

¹⁵ Cümle içerisinde yer alan Avrupa Toplulukları, AB'nin geçirdiği sürece ve bunun neticesi olarak isim değişikliğine işaret etmektedir, bkz. **Bayram**, Mehmet Hanifi: Avrupa Birliği Hukuku Dersleri, Seçkin, Ankara 2022, s. 40; **Kaya**, Ferat: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu, Ufuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 36.

tak üyelik başvurusu yapılmıştır. Bu dönemde Kıbrıs Cumhuriyeti, Kurucu Andlaşmaların çizdiği sınırlar içerisinde varlığını sürdüren iki toplumlu bir ortaklık cumhuriyeti idi¹⁶. İki toplum arasındaki denge 1963 yılının sonlarına doğru Kıbrıslı Rumların anayasayı değiştirme talepleri ve ardından ortaya çıkan Rum terörü nedeniyle bozulmuştur¹⁷. Bu tarihten sonra Kıbrıslı Türkler, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı, bakanlık, milletvekilliği görevlerinden ve kamu idaresindeki memurluklardan alıkonulmuş, Kıbrıslı Rumlar devletin tek ve yasal temsilcisi oldukları iddiasını ortaya atmışlardır¹⁸. Zaruret hali görüşü ile ifade edilen bu yönetim anlayışı 1963 yılından günümüze kadar devam etmektedir¹⁹.

GKRY tek ve yasal temsilci sıfatıyla Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB ile ilişkilerini sürdürmek ve tam üyelik hedefine ulaşmak istemiştir. Doktrinde, GKRY'nin AB'ye üyelik amacının şu gerekçelere dayandığı ileri sürülmüştür²⁰: **i-)** Önemli bir siyasi ve ekonomik güç olan AB ile yakınlaşarak Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki haklarını azaltmak. **ii-)** Tam üyelik statüsüne eriştiğinde AB üyesinin topraklarının Türkiye tarafından işgal edildiği tezini güçlendirmek. Bu amaçlanan ile GKRY Türkiye'ye karşı AB'yi arkasına almak istemiştir. **iii-)** 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan AB'ye tam üye olmuştur²¹. Bu gelişmenin ardından GKRY de tam üyelik statüsüne erişip AB içerisinde Türkiye'ye karşı iki oy hakkına sahip olmak istemiştir. **iv-)** GKRY tarafından savunulan zaruret hali görüşünü meşru bir zemine taşımak. GKRY, AB'ye tam üye olması halinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilci-

¹⁶ **Mor**, Hasan: "Kıbrıs Sorununun Türkiye - AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1-2, 2008, s. 988.

¹⁷ **Hacıbekiroğlu**, Zübeyde: Kıbrıs Sorunu ve Tarafların Tutumu, İstanbul Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s. 14.

¹⁸ **Toluner**, Sevin: Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, Beta Basım Yayım, İstanbul 2004, s. 199.

¹⁹ **Pazarıcı**, s. 171.

²⁰ **Hatip**, Emine: Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği'nin Rolü (1990-2004), Atılım Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 44; **Özarıslan**, Bahadır Bumin: Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği Hukuku Açısından Kıbrıs Sorunu, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 79; **Bozkurt**, Enver/**Demirel**, Hava: Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, Nobel, 2004, s. 203; **Akbayrak**, Duygu: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliğine Üyelik Süreci ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu, Ufuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2021, s. 32.

²¹ Yunanistan ile AB arasında Katılım Andlaşması imzalanmış, bu Andlaşma, 1 Ocak 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir, bkz **Eur-Lex**: "Katılım Andlaşması", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A11979H%2FTXT>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

si olarak kabul görecektir, bu şekliyle zaruret hali görüşü meşruiyet zeminini artırmış olacaktır. **vi-**) Kurucu Andlaşmaların etkisiz kılınarak bu Andlaşmalar ile Kıbrıslı Türkler lehine kurulan denge düzenini ortadan kaldırmak. Bu amaçlanan ile Enosis'i gerçekleştirme hayali söz konusudur²².

Bu başlık altındaki ilk paragrafta ifade edildiği üzere AB ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında ilk ilişki 1962 yılında meydana gelmiştir. Ancak yukarıdaki gelişmeler dikkate alındığında “Kıbrıs Cumhuriyeti” ifadesinde kastedilen Kurucu Andlaşmalara dayanan, Kıbrıslı Türk ve Rum toplumları tarafından idare edilen, iki toplumlu bir ortaklık cumhuriyetidir. Bu ortaklık cumhuriyeti 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıslı Türkleri devlet organları ile kamu idarelerindeki görevlerinden uzaklaştırmaları ile sarsılmış, Kıbrıslı Rumlar zaruret hali görüşüne dayanarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olduklarını iddia etmişlerdir. Bu kapsamda AB ile ilişkileri Kıbrıslı Rumlardan teşekkül eden GKRY yürütmüştür. Kıbrıs Cumhuriyeti ile GKRY arasındaki farkı ortaya koyduktan sonra bundan sonra AB ile ilişkiler bakımından GKRY ifadesinin kullanılacağı ifade edilmelidir.

AB, GKRY ile görüşmeleri 70'li yıllara kadar ertelemiş ancak 1972 yılının başlarında görüşmeleri başlatmıştır²³. Görüşmeler neticesinde Roma Andlaşması m. 238 uyarınca 19 Aralık 1972 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu GKRY ile bir Andlaşma imzalamış, Andlaşma 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmiştir²⁴. Andlaşma'nın içeriğinde yalnızca gümrük birliğine yer verilmiş, iki aşamalı gümrük birliğinin kurulacağından bahsedilmiştir²⁵.

²² Enosis, Yunanca kökenli bir kelime olup “birleşme” anlamına gelir. Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Adası'nı Yunanistan ile birleştirme arzusunu ifade etmektedir. Bu fikir, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda Kıbrıs'taki Rumlar arasında yaygın bir milliyetçi hedef olmuş ve bu bağlamda İngiliz yönetimine ve daha sonra Türk tarafına karşı çeşitli siyasi ve askeri hareketler doğurmuştur. 1950'lerde EOKA adlı terör örgütü, Enosis amacıyla silahlı mücadele başlatmıştır, açıklamalar için bkz. **Pazarıcı**, s. 171; **Vatansever**, s. 1496.

²³ Ertelemenin temel nedeni siyasi nedenlere dayanmaktadır. Fransa, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devletlerinden İngiltere'nin tam üyelik başvurusu veto etmiş, bu nedenle GKRY'nin üyelik başvurusu 1970'li yıllara kadar bekletilmiştir, açıklamalar için bkz. **Kaya**, s. 41.

²⁴ **Mor**, s. 988.

²⁵ Bu Andlaşma bir ortaklık andlaşmasıdır. 1962 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından yapılan başvuru ortak üyelik üzerineyken 19 Aralık 1972 tarihli andlaşma, ortaklık andlaşmasıdır. Ortak üyelik ile ortaklık andlaşmasının birbirinden farklı olduğu ifade edilmelidir. AB ile ortaklık andlaşması, AB (veya öncülü olan Avrupa Ekonomik Topluluğu - AET) ile bir devlet arasında imzalanan ve o devletin AB ile ekonomik, siyasi ve hukuki iş birliğini geliştirmesini öngören resmi bir andlaşmadır. Bu tür andlaşmalar ge-

Kıbrıslı Türkler bu gelişmelere karşı itirazda bulunmuşlardır. Kıbrıslı Türklere göre akdedilen Andlaşma 1960 Kıbrıs Anayasası'na aykırı olup geçerli kabul edilemez²⁶. Anayasa'ya göre Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto yetkisinin bulunduğu bir konuda ve bu kişinin yokluğunda andlaşma akdedilemez²⁷. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması'na göre Kıbrıslı Rumlar tek başlarına Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil edemezler²⁸.

Kıbrıslı Türklerin bu haklı itirazlarına rağmen GKRY ile AB arasındaki ilişkiler olumlu yönde artarak devam etmiştir. Bu kapsamda 19 Aralık 1972 tarihinde imzalanan Andlaşma'nın ikinci aşaması olarak 19 Ekim 1987 tarihinde "Gümrük Birliği Andlaşması" imzalanmıştır. Bu şekilde GKRY ile Avrupa Toplulukları arasında gümrük birliği kurulmuştur²⁹. Andlaşma'nın akdedilmesinde ve genel olarak GKRY- AB ilişkilerinin olumlu ilerlemesinde 1 Ocak 1981 tarihinde AB'ye tam üye olan Yunanistan'ın katkısının bulunduğu ifade edilmelidir³⁰.

Gümrük birliğinin sağlanmasından sonra GKRY 4 Temmuz 1990 tarihinde tam üyelik için AB'ye başvurmuştur³¹. Başvuru Konsey tarafından

nellikle bir ülkenin AB üyeliğine hazırlık sürecini başlatan ilk adımdır. Ancak bu zorunlu değildir. Bazı durumlarda tam üyelik dışında kalıcı bir ortaklık andlaşması da yapılabilir. Bu yönde açıklamalar için bkz. **Begaj**, Jonida: "AB'ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 15, S. 1, 2016, s. 29.

²⁶ **Kıbrıs Anayasası**, m. 50, bkz. Kıbrıs Anayasası: <https://mevzuat.gov.ct.tr/Portals/48/KIBRIS%20CUMHURİYETİ%20ANAYASASI%201960.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

²⁷ "Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı; Bakanlar Kurulu kararı, dışişleri, ulusal savunma veya güvenlikle ilgiliyse, bu karara karşı 4 gün içinde veto kullanma hakkına sahiptir (md. 57/3). 50. md.'de (50/1, a), Yunanistan ve Türkiye'nin ikisinin birden katıldığı uluslararası kuruluşlar ve ittifak antlaşmalarına Cumhuriyet'in katılması konusu, "dışişleri" teriminin kapsamı dışında tutulduğundan, a contrario yorumla, her iki devletin ikisinin de katılmadığı kuruluş ve andlaşmalara Cumhuriyet'in katılması konusu, bu terimin kapsamına girmektedir. Bu nedenle, Cumhurbaşkanı Yardımcısının, gerek Temsilciler Meclisi, gerekse Bakanlar Kurulu'nun her iki devletin de birlikte katılmadığı bu türden örgütlenmelere, Cumhuriyet'in girişi konusunda alacakları kararlara karşı veto hakkı bulunmaktadır", bkz. **Özersay**, s. 41; ayrıca bkz. **Toluner**, s. 213.

²⁸ **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması**, m. 5.

²⁹ Cümle içerisinde yer alan Avrupa Toplulukları, AB'nin o dönemki adını ifade etmektedir, açıklamalar için bkz. **Bayram**, s. 40; **Kaya**, s. 36.

³⁰ **Eur-Lex**: "Katılım Andlaşması", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A11979H%2FTXT>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

³¹ **Toluner(a)**, Sevin: "Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Üyelik Başvurusunun Hukuki Geçerliliği Üzerine", MHVMÖHB, C. 22, S. 2, 2002, s. 858; **Günar**, Altuğ: "Güney Kıbrıs Rum

Komisyon'a gönderilmiş³², Komisyon 30 Haziran 1993 tarihinde verdiği görüşü ile GKRY'nin üyeliğini olumlu karşılamıştır³³. Komisyon görüşünün içeriğinde; “Kıbrıs'ın coğrafi konumu; 2000 yıldan beri Avrupa kültürünün ve uygarlığının bir parçası olmasını sağlayan derin tarihi bağları; Kıbrıs halkı tarafından paylaşılan değerlerdeki ve Kıbrıs halkının kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal hayatına yansıyan tavırlarındaki Avrupai etkinin yoğunluğu; Avrupa Birliği ile olan her türlü ilişkisinin değeri; Kıbrıs'a, bütün şüphelerden uzak bir şekilde, Avrupai bir kimlik ve karakter bahşeder ve Birliğe olan bağlılığını ortaya koyar. Bunun dışında Komisyon, Kıbrıs Rum tarafının üyeliğinin, her iki toplumu daha güvenli ve daha müreffeh kılacağına, her iki toplumu birbirine daha da yakınlaştıracağına inanmaktadır. Komisyon, Kıbrıs Rum tarafının Birliğe katılmasının, Kıbrıs sorununa dengeli, barışçı ve sonuç getirici bir çözüm bulmaya da imkân sağlayacağını düşünmektedir” açıklamalarına yer vermiştir³⁴.

Komisyon'un olumlu görüşü AB'nin diğer kurumlarının kararlarına da yansımıştır. Bu kapsamda AB Konseyi, Komisyon'un olumlu görüşünü onaylamıştır. İlk olarak 4 Ekim 1993 tarihinde toplanan AB Genel İşler Konseyi bu konuda onay kararı vermiş, ardından bu karar AB Konseyi'nin Korfu Zirvesi esnasında teyit edilmiştir³⁵. Bir diğer kurum olan AB Parlamentosu da GKRY'nin üyelik başvurusuna ilişkin 12 Temmuz 1995 tarihli rızasını açıklamıştır³⁶. Rıza açıklamasında GKRY tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti adına yapılan başvurunun Adada var olan sorunlara ilişkin barışçı çözüm getireceği ve Türk-Rum toplumlarına olumlu neticeler kazandıracığı vurgulanmıştır³⁷.

GKRY'nin aday ülke statüsüne erişmesinden sonra müzakereler aşaması Lüksemburg'da düzenlenen Zirve'de ele alınmış, Konsey buna ilişkin

Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları S. 37, 2020, s. 103.

³² Avery, Graham/Cameron, Fraser: The Enlargement of the European Union, Sheffield Academic Press, 1999, s. 24.

³³ European Commission: “Res 93/5 (30 June 1993)”.

³⁴ European Commission: “Res 93/5 (30 June 1993)”.

³⁵ European Council: “Corfu Summit Presidency Conclusions (24-25 June 1994), https://www.europarl.europa.eu/summits/cor1_en.htm, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

³⁶ European Parliament: “Resolution on Cyprus's Application for Membership of the European Union, (12 July 1995)”, <https://www.statewatch.org/media/documents/e-library/1995-res-057.pdf>, s. 1-2, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

³⁷ Doktrinden açıklamalar için bkz. Özersay(b), Kudret: Kıbrıs Konusu, içinde Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları 2013, s. 141.

olumlu görüşünü açıklamıştır³⁸. Aynı görüş içerisinde 30 Mart 1998 tarihinde GKRY'nin katılım sürecinin başlaması kararlaştırılmıştır³⁹.

Sırasıyla Komisyon'un olumlu görüşü, Parlamento'nun rızası ve nihayetinde Konsey'in onayı içerisinde Kıbrıs'ta meydana gelen Rum merkezli şiddet olaylarına, Kurucu Andlaşmalara aykırı şekilde yapılan Anayasa değişikliğine ve Kıbrıslı Türklerin devlet organları ile kamu idarelerindeki görevlerinden uzaklaştırılmalarına değinilmemiştir. Daha doğrusu AB kurumları bu konulara girmekten kaçınmıştır. Bu şekliyle AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak GKRY'yi tanıdığını göstermiştir⁴⁰. Bir başka ifade ile AB, GKRY tarafından savunulan zaruret hali görüşünü kabul etmiştir⁴¹. Aşağıda GKRY tarafından savunulan zaruret hali görüşüne ve buna ilişkin tartışmalara yer verilmiştir.

B. AB Tarafından Kabul Edilen Zaruret Hali Görüşünün Değerlendirilmesi

1. Zaruret Halinin Tanımlanması

Türk ve Rum toplumları arasında denge düzeni sağlayan ve bir ortaklık cumhuriyeti olarak tasarlanan Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulmuştur⁴². Bu devlet, Kurucu Andlaşmalar ile bu Andlaşmalar'ı çerçeve alan Kıbrıs Anayasası üzerine bina edilmiştir. Bu şekliyle Kıbrıslı Türk ve Rum tarafları arasında denge düzeni kurulmuş, her iki tarafın belirli oranlarda devlet yönetimine katılımı esas alınmıştır. Bu hususlar, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması"nda düzenlenmiştir⁴³. Bu kapsamda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanlık Rejimi ile yönetileceği, Cumhurbaşkanı'nın Rum, Yardımcısının Türk olacağı, her birinin kendi toplumları tarafından ayrı ayrı 5 yıl süre için seçilecekleri, her birinin veto yetkisine sahip olacakları (buraya kadar yapılan açıklamalar için bkz Andlaşma m. 1 – 4), yürütme yetkisinin Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından

³⁸ **European Council**: "Luxemburg Summit Presidency Conclusions (12 December 1997)", https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

³⁹ **Özarlan**, s. 84.

⁴⁰ **Toluner**, s. 210.

⁴¹ **Arsava**, s. 51; Bu kabulün değerlendirmesi bakımından AB Kıbrıs'ta hâkim olan Kurucu Andlaşmalara aykırı bir karar vermiştir, bu yönde açıklamalar için bkz. **Bozkurt/Demirel**, s. 205.

⁴² **Mor**, s. 988.

⁴³ **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması**, m. 1-16.

kullanılacağı, bu yetkinin kullanımında on kişilik Bakanlar Kurulu oluşturulacağı, Kurul üyelerinin yedisinin Rumlardan, üçünün Türklerden seçileceği, Bakanların da kendi toplumları tarafından seçilecekleri (Andlaşma m. 5), yasama yetkisinin Temsilciler Meclisi tarafından yerine getirileceği, yasama meclisi üyeliklerinin yüzde yetmişinin Rumlardan yüzde otuzunun Türklerden oluşacağı, bunların kendi toplumları tarafından ayrı ayrı genel oyla seçilecekleri (Andlaşma m. 6), iki toplumun kendilerine ait birer meclisleri olacağı (Andlaşma m. 61), adli yargı teşkilatının en yüksek organı olan Yüksek Mahkeme'nin dört üyesinden ikisinin Rum, birinin Türk, diğer kalanının bağımsız üyelere seçileceği (Andlaşma m. 16) kararlaştırılmıştır.

Denge düzeni üzerine oturan bu ortaklık cumhuriyetine en karşıt görüş Kıbrıslı Rumlardan gelmiştir. Kıbrıslı Rumlardan, 30 Kasım 1963 tarihinde 13 maddelik bir anayasa değişikliği önerisi sunmuştur⁴⁴. Öneri özünde, ortaklık cumhuriyetinin kurucu ayağı olan Kıbrıslı Türkleri azınlık gören ve yönetimden dışlayan maddeleri içermiştir⁴⁵. Doğal olarak bu öneri, Türkler tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine Ada'da Rum kaynaklı şiddet hareketi başlamıştır. Şiddet yoluyla Türkler sindirilmek istenmiştir. Ardından Kıbrıslı Rumlardan, tek taraflı ve anayasal usullere aykırı olarak GKRY kanunlarıyla; andlaşmalarla garanti edilmiş Kıbrıs Anayasası'nın bazı temel hükümlerini değiştirme yoluna gitmişlerdir. Bu değişiklikleri de zaruret hali görüşüne dayandırmışlardır⁴⁶. Bu kapsamda öncelikle zaruret haline ilişkin açıklamalar yapılmalıdır.

⁴⁴ **Arsava**, s. 45.

⁴⁵ “30 Kasım 1963'te Makarios, ayrı Türk belediyelerinin kurulması, devlet görevlerine Türklerin %30 oranında alınması, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkını kullanması, Türk Cemaatine tanınan hakların sınırlandırılması gibi konuları içeren Kıbrıs Anayasası'nın 13 maddesinin değiştirilmesine yönelik teklifini Türk tarafına ve diğer garantör devletlere sunmuştur. Kıbrıslı Türkleri azınlık statüsüne düşüren bu teklif, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir. Böylece Makarios, 3 yıllık uzlaşma ortamını yeniden soruna dönüştürmüştür”, açıklamalar için bkz. **Vatansever**, s. 1512.

⁴⁶ **Günar**, s. 103; **Toluner(a)**, s. 858.

⁴⁶ Kıbrıs sorunu bakımından zaruret haline ilişkin açıklamalar için bkz. **Papastylianos**, Christos: “The Cypriot Doctrine of Necessity and the Amendment of the Cypriot Constitution: The Revision of the Unamendable Amendment Rules of the Cypriot Constitution Through a Juridical Coup D'État”, ICL Journal, C. 17, S. 3, 2023, s. 313; **Kyriakou**, Nikolas/**Skoutaris**, Nikos: Cyprus A Territorially Divided Member State, National Constitutions and EU Integration, Hurt Publishing, London 2022, s. 387; **Papastylianos(a)**, Christos: “The Cypriot Doctrine of Necessity within the Context of Emergency Discourse: How a Unique Emergency Shaped a Peculiar Type of Emergency Law”, The Cyprus Review, C. 30, S. 1, 2018, s. 113; **Emilianides**, Achilles C.: “Accession of the Republic of Cyprus to the EU, The Constitution And the Cypriot

Uluslararası Hukuk Komisyonu, “Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletlerin Sorumluluğuna Dair Taslak” maddeleri arasında zaruret haline yer vermiştir⁴⁷. Zaruret halinin ayrıntılı biçimde yorumunu yapan Komisyon, konuyla ilgili olduğu ölçüde uluslararası yargı ve hakemlik kararlarını, doktrini ve devlet uygulamalarını saptamıştır⁴⁸. Bunun yanı sıra; Uluslararası Adalet Divanı, Slovakya ile Macaristan arasındaki “Gabcíkovo-Nagymaros Davası” kararında, Komisyonun sözü edilen yorumuna gönderme yaparak zaruret halinin teamül niteliğini haiz bir kural olduğunu açıklamıştır⁴⁹.

Uluslararası hukukta zaruret hali bir devletin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, yükümlülüklerini yerine getirmesini çok zorlayan ya da olanaksız kılan durumları içermektedir. İçinde bulunulan koşuldan kastedilen şey, anayasa yapıcılarının öngöremediği problemleri ve devletin varlığını tehdit eden unsurları içermektedir⁵⁰. Şu halde ilgili devlet bu tehditleri ortadan kaldırmak için tâbi olduğu yükümlülükler riayet etmeyebilir, bunlara aykırı düzenlemeler getirebilir. Bu düzenlemeler uluslararası sorumluluğa neden olmaz⁵¹. Zira zaruret hali kapsamında getirilen düzenlemeler, ilgili devletin varlığına yönelen tehditleri ortadan kaldırma amacına yönelik bir çözüm

Doctrine of Necessity”, Cyprus Yearbook of International Relations, 2007, s. 66; **Kombos**, Constatos: The Doctrine of Necessity in Constitutional Law, Sakkoulas Publications, Athens 2015, s. 6; **Trimikliniotis/Demetriou**, s. 28; **Stavsky**, s. 343; **Necatigil**, s. 50; **Talmon**, s. 37; **Özersay(a)**, s. 32.

⁴⁷ **United Nations**: Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), m. 33, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

⁴⁸ **United Nations**: Yearbook of International Law Commission 1980, United Nations Publication, New York 1981, s. 34 - 52, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v2_p2.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

⁴⁹ 1977 yılında Macaristan ile Çekoslovakya (sonradan Slovakya) arasında imzalanan bir anlaşmayla, Tuna Nehri üzerinde Gabcíkovo-Nagymaros hidroelektrik projesi planlanmıştır. Ancak Macaristan, ekosisteme zarar verdiği ve yer altı sularının etkilendiği gerekçesiyle 1989 yılında projeyi durdurmuştur. Macaristan bunu yaparken m. 33 kapsamında zaruret halini hukuki dayanak olarak sunmuştur. Uyuşmazlık önüne gelen Divan, zaruret halinin şartlarının oluşmadığını, bu kapsamda Macaristan tarafından Anlaşma'nın tek taraflı değiştirilemeyeceğini, bunun yerine müzakere süreci yürütülerek çevresel kaygıları göz önünde bulunduran ortak bir mutabakata ulaşılması gerektiğini ifade etmiş, bu kapsamda Macaristan'ın zaruret hali görüşünü haksız bulmuştur. Zaruret halinin teamül niteliğini haiz olduğunu gösterir açıklamalar için bkz **Judgment of the ICJ: Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)**, *Judgment, I.C.J. Reports 1997*, p. 7, 51. paragraf, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/92/092-19930714-ORD-01-00-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

⁵⁰ **Trimikliniotis/Demetriou**, s. 30.

⁵¹ **Pazarıcı**, s. 175.

sunmaktadır⁵². Çözüm sunulan tehdit, yükümlülüklerin yerine getirilmesini imkânsız kılmaktadır. Bu yönüyle zaruret hali istisna niteliğindedir.

Zaruret halinin varlığına ilişkin bazı şartlar aranmaktadır⁵³. İlk olarak, zaruret hali kapsamında belirlenen davranış; devletin esaslı bir menfaatini pek yakın ve ağır bir tehlikeye karşı korumak için tek olanak/son çare olmasıdır. Esaslı menfaat kavramı her somut olaya göre değişmektedir⁵⁴. Zira esaslı menfaat belirli bir tanıma sahip değildir. Ancak şurası açık ki, esaslı menfaat, “pek yakın” ve “ağır” bir tehlikeye karşı korunuyor olmalı ve zaruret hali kapsamındaki düzenleme ya da uygulama, menfaati korumak için tek olanığı ve son çareyi oluşturmalıdır⁵⁵. Uluslararası Adalet Divanı, “Gabčíkovo-Nagymaros Davası” kararında Macaristan’ın, Slovakya’ya karşı andlaşmadan doğan yükümlülüğünü yerine getirmemesinin zaruret hali dolayısıyla haklı görülemeyeceğine karar vermiştir⁵⁶. Divan’a göre andlaşmayı uygulamamak, Macaristan’ın uğradığı çevresel tehdidin ortadan kalkması için tek olanak olarak değerlendirilemez. İkinci olarak, zaruret hali kapsamında belirlenen davranış, karşılarında yükümlülük altında olduğu devletin ya da devletlerin ya da uluslararası toplumun bütününe esaslı bir menfaatine ağır bir şekilde zarar getirmemelidir⁵⁷. Divan bu şartın yerine getirilip getirilmediğini sıkı sıkıya denetlemekte ve şartın yerine getirilmemesi halinde zaruret halini var olmadığına hükmetmektedir⁵⁸. Bu iki olumlu şarta ek olarak iki de olumsuz şart bulunmaktadır⁵⁹. Şayet bunlar mevcutsa zaruret halinden ötürü hukuka aykırılık ortadan kalkmaz: i-) Söz konusu uluslararası yükümlülük, zaruret halini ileri sürebilme olanağını engellememelidir. ii-) Devlet bu durumun ortaya çıkmasına katkıda bulunmamış olmalıdır.

⁵² Trimikliniotis/Demetriou, s. 30.

⁵³ United Nations: Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), m. 25.

⁵⁴ Erkiner, H. Hakan: Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, Seçkin, Ankara 2023, s. 162; Uzun, Elif: Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu, Seçkin, Ankara 2021, s. 74.

⁵⁵ Erkiner, s. 162; Uzun, s. 75.

⁵⁶ Judgment of the ICJ: *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Judgment, I.C.J. Reports 1997, p. 7, 42. paragraf.

⁵⁷ Judgment of the ICJ: *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Judgment, I.C.J. Reports 1997, p. 7, 46. paragraf.

⁵⁸ Judgment of the ICJ: *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Judgment, I.C.J. Reports 1997, p. 7, 46. paragraf.

⁵⁹ United Nations: Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), m. 25.

2. Kıbrıs Sorunu Kapsamında Zaruret Hali Görüşü

GKRY zaruret haline ilişkin görüşünü 25 Nisan 1964 tarihli “*Kıbrıs Cumhuriyeti v. Mustafa İbrahim ve diğerleri*” (The Case of Ibrahim) davası esnasında ileri sürmüştür⁶⁰. Dava kapsamında Girne’de dört Kıbrıslı Türk, silah ve mermi taşıdıkları gerekçesiyle yakalanmış ve tutuklanmışlardır. Üç Kıbrıslı Rum yargıçtan oluşan yeni Kıbrıs Yüksek Mahkemesi önündeki yargılama sırasında davalılar, Mahkemeyi kuran Yasa’nın 1960 Kıbrıs Anayasası’na aykırı olduğunu, bu yeni Mahkemenin başvurulara bakma yetkisine sahip olmadığını ileri sürerek itiraz etmişlerdir⁶¹. Buna göre Yeni Yüksek Mahkeme’yi kurma iddiasındaki 33/1964 sayılı Adalet İdaresi Yasası Anayasa’ya aykırıdır⁶². Zira Kıbrıs Anayasası’na göre gerek Cumhuriyet Yüksek Anayasa Mahkemesi, gerek Yüksek Mahkeme üyeleri arasında Kıbrıslı Türk yargıçların da bulunması zorunludur⁶³. Bu hüküm ihlal edilmez niteliktedir⁶⁴.

⁶⁰ 25 Nisan 1964 tarihli “*Kıbrıs Cumhuriyeti v. Mustafa İbrahim ve diğerleri*” (The Case of Ibrahim), kaynak için bkz. **Cyprus Law Reports**: “The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964)”; Doktrinden açıklamalar için bkz. **Papastylianos**, s. 314; **Emilianides**, s. 68.

⁶¹ **Cyprus Law Reports**: “The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others (1964)”, s. 199-201; Doktrinden açıklamalar için bkz. **Emilianides**, s. 68.

⁶² **Emilianides**, s. 68.

⁶³ **Kıbrıs Anayasası**, m. 133.1, “*bir Yunan, bir Türk ve tarafsız bir yargıçtan oluşan bir Cumhuriyet Yüksek Anayasa Mahkemesi*” kurulmasını öngörmektedir; **Kıbrıs Anayasası**, m. 153/1’e göre, “*iki Yunan yargıç, bir Türk yargıç ve tarafsız bir yargıçtan oluşan bir Yüksek Adalet Divanı*” olmalıydı.

⁶⁴ **Kıbrıs Anayasası**, m. 179/1, “*bu Anayasa Cumhuriyetin en yüksek yasasıdır*” şartını koşar; Buna karşın doktrinde ileri sürülen karşı görüşler için bkz. “*Mahkemenin zaruret hali kararının altında yatan gerekçe, acil bir durumda anayasal olarak kabul edilebilir önlemleri özetleyen Kıbrıs Anayasası’nın 183. maddesine değil, Anayasa’nın Kıbrıs Cumhuriyeti’nin en yüksek yasası olduğu 179. maddesine dayanmaktadır. Söz konusu görüşü yazan Yargıç Triantafylides, anayasanın üstünlüğünün halkın iradesine dayanmasından kaynaklandığını, ancak Kıbrıs’ta durumun böyle olmadığını savundu. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin doğmasına yol açan süreç Yunanistan, Türkiye ve İngiltere arasında imzalanan Andlaşmalarla söz konusu olmuştur*”, açıklamalar için bkz. **Kombos**, s. 166; “*Mahkeme, “salus populi suprema lex esto” (Halkın iyiliği en yüksek yasadır) ve “necessitas non habet legem” (Zorunluluk yasaya bağlanamaz) gibi hukuki ilkelere dayanarak, zaruret hali doktrininin, 1960 Anayasası’nın katı ve dar kapsamlı yapısının doğrudan bir sonucu olduğunu ve bir devletin, Anayasası yüzünden yok olmasının düşünilmez olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, Anayasa’nın 179. maddesi gereğince Anayasa’nın en yüksek yasa olduğu kabul edilmekle birlikte eğer devletin temel işlevlerinden biri düzgün bir şekilde yerine getirilemiyorsa veya mevcut anayasa hükümleriyle karşılanamayacak bir durum ortaya çıkmışsa yetkili organların, zaruret halini karşılayacak adımları atabileceği vurgulanmıştır. Zaruret hali doktrini, anayasal bir ilke değil aksine*

Şu halde yalnızca Kıbrıslı Rum yargıçlardan oluşan Kıbrıs Yüksek Mahkemesi'nin varlığı, oluşumu ve kararları Kıbrıs Anayasası'nın açık ihlalidir. Ayrıca Türk ve Rum topluluklarına mensup yargıçlardan oluşan özel mahkeme, hukuk davalarına ve sanık ile mağdurun farklı topluluklara mensup oldukları ceza davalarına bakacaktır⁶⁵. Oysa bu davada sanıkların dördü de Türk olmasına rağmen Başsavcı ile Mahkeme'nin bütün üyeleri Kıbrıslı Rum yargıçlardan oluşmuştur⁶⁶.

Bu itirazlara karşı Mahkeme, değişikliklerin zaruret hali kapsamında yapıldığını ifade etmiş, ardından zaruret halinin hangi gerekçelere dayandırıldığını açıklamıştır⁶⁷. Bu açıklamalar aynı zamanda GKRY'nin resmi görüşünü oluşturmaktadır⁶⁸.

Mahkemeye göre Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'ne karşı örgütlü ve silahlı isyan hali içerisindedir⁶⁹. Bu durum can kaybına ve maddi hasara yol açmıştır. Bu kapsamda isyancı gruplar, devlet topraklarının bazı alanlarını kontrol altına almıştır⁷⁰. Birleşmiş Milletler Barış Gücü, barışı tesis etmek ve daha fazla kan dökülmesini önlemek amacıyla Adada görev almıştır. Bu ortamda Anayasa Mahkemesi Ağustos 1963'ten, Yüksek Mahkeme Haziran 1964'ten itibaren işlevini durdurmuştur. Dolayısıyla adalet idaresi sistemi çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır⁷¹. 21 Aralık 1963 tarihinden bu yana ne Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ne Türk Bakanlar ne de Temsilciler Meclisi'nin Türk üyeleri Hükümetin işlerine katılmamıştır⁷². Kıbrıslı Türk memurlar ise bakanlıklardaki ve ofislerdeki görevlerine devam etmemişlerdir⁷³. Yargıda görev alan Türk yargıçların görevlerinin başında olmamaları, bu üyeleri Rum Cumhurbaşkanı ile birlikte ortak atayacak olan

Anayasa'nın 179. maddesine dayalı imzalanmış bir ilke olarak kabul edilmiştir.", açıklamalar için bkz. **Emilianides**, s. 69.

⁶⁵ **Kıbrıs Anayasası**, m. 155/3.

⁶⁶ "The Ibrahim Case (1964)", s. 206-207.

⁶⁷ Mahkeme tarafından ileri sürülen zaruret hali görüşünün hukuki şartları sağladığına ilişkin açıklamalar için bkz. **Emilianides**, s. 82; **Papastylios(a)**, s. 113; **Kombos**, s. 6; Bununla birlikte **Kombos** her ne kadar hukuki şartların karşılandığını ifade etmişse de zaruret halinin sınırları konusunda belirsizlik ve çelişki bulunduğunu da itiraf etmiştir, bkz. **Kombos**, s. 240.

⁶⁸ **Kyriakou/Skoutaris**, s. 388.

⁶⁹ "The Ibrahim Case (1964)", s. 206-207.

⁷⁰ **Emilianides**, s. 67.

⁷¹ "The Ibrahim Case (1964)", s. 207 ve 249.

⁷² "The Ibrahim Case (1964)", s. 225 ve 249; Doktrinden açıklamalar için bkz. **Papastylios**, s. 320.

⁷³ **Papastylios**, s. 320.

Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın da görevine dönmeyişi adalet hizmetlerinin karşılanmasına engel olmuştur⁷⁴. Şu halde adalet hizmeti dâhil tüm kamu hizmetlerinin durması nedeniyle devletin çökmesi tehlikesine karşı 33/1964 sayılı Adalet İdaresi Yasası'nın çıkarılması zaruret kazanmış, böylece kamu yararı gözetilmiştir⁷⁵. Zaruret hali görüşünün bir yansıması olan bu Yasa'nın Kıbrıs Anayasası'na aykırılığı ileri sürülemez. Kıbrıslı Türkler tarafından ileri sürüldüğü gibi zaruret haline başvurmak yerine Kıbrıs Anayasası çerçevesinde olağanüstü hal ilan edilmesi ile bir sonuca ulaşılması imkânsızdır⁷⁶. Zira olağanüstü hal şartlarında yalnızca bazı temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması, durdurulması söz konusuysen adli hizmetlerin yürütülmesine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır⁷⁷. Kıbrıs Anayasası yürürlükte olup getirilen düzenlemeler geçici niteliktedir. Zaruret haline neden olan sebepler ortadan kalktığında geçici düzenlemeler de ortadan kalkacaktır⁷⁸. Bu şekilde zaruret haline ilişkin şartların gerçekleştiği açıklanmıştır⁷⁹.

⁷⁴ **Emilianides**, s. 67.

⁷⁵ “**The Ibrahim Case (1964)**”, s. 208.

⁷⁶ “**The Ibrahim Case (1964)**”, s. 215, 225 ve 257; Doktrinden açıklamalar için bkz. **Papastylianos**, s. 316.

⁷⁷ “**The Ibrahim Case (1964)**”, s. 215, 225 ve 257; “*Anayasa acil durumların varlığı halinde bazı çareleri öngörür, ancak Kıbrıs'ta zaruret haline neden olan olay acil bir durumun varlığı değil devlet organlarının işlevini yerine getirememesidir. Bu sebeple olağanüstü hal yerine zaruret hali kapsamında tedbirlere başvurulmuştur. Olağanüstü halde, devlet organlarının işlevlerini yerine getirmesi söz konusudur. Zaruret halinde ise devlet organlarının Anayasa'nın öngördüğü şekilde işleyişi söz konusu olmaz*”, açıklamalar için bkz. **Papastylianos**, s. 316.

⁷⁸ **Emilianides**, s. 69.

⁷⁹ “*Zaruret hali doktrini, son kırk yıldır Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının temel dayanağı olmuştur ve doğrudan, halkın iradesinden ziyade yabancı güçler tarafından kendi çıkarlarını korumak amacıyla Kıbrıs halkına empoze edilen, şanssız ve işlemeyecek şekilde tasarlanmış bir anayasanın sonucudur. Kıbrıs Cumhuriyeti, birçok hükmü hiçbir zaman fiilen uygulanmamış ya da uygulanamaz olmasına rağmen yazılı bir anayasaya sadık kalmıştır. Ayrıca, uygulanamaz hale gelmiş anayasa maddelerinin değiştirilmesi gibi önemli gelişmeler ... bu doktrinin temel amacının anayasal düzeni ve vatandaşların temel bireysel özgürlüklerini uzun vadede korumak olduğunu teyit etmektedir*”, açıklamalar için bkz. **Emilianides**, s. 82; Buna karşın zaruret halinin şartlarının oluştuğunu ileri süren bazı yazarlar bunun uygulamasına ilişkin eleştiriler ileri sürmektedirler. Bu kapsamda zaruret hali uygulamaları ile Anayasanın temel hükümlerinin değiştirildiği ifade edilmiştir. “*Mahkeme'nin İbrahim davasında verdiği karar hukuki bir darbenin temel özelliklerini içermektedir. Yani bir mahkemenin, anayasal düzenin normatif temellerinde köklü bir değişim yapması söz konusudur. Mahkeme tarafından uygulanan zaruret hali doktrini, Anayasa'ya aykırı olarak, devlet organlarının işlevinde köklü bir değişiklik getirmektedir. Bu, devlet organlarının işleyiş sürecindeki basit bir değişiklik değil Kıbrıs Anayasası'nın temel özelliklerinde bir değişikliktir. Yönetim yapısının tamamının temel*

Mahkemenin / daha geniş bir ifade ile GKRY'nin hukuksal gerekçesi olan zaruret haline ilişkin şartların gerçekleştiği ileri sürülmüş olsa da doktrinde aksi yönde görüşler bulunmaktadır⁸⁰. Şöyle ki; zaruret hali tek olanak ve son çaredir, mevcut hukuk düzeni içerisinde giderilebilecek bir tehdit ya da acil durumun varlığı halinde zaruret haline başvurulamaz⁸¹. Bunun yerine olağanüstü hal ilan edilmesi yoluna gidilir. Mahkeme, olağanüstü hale başvurulmasının var olan tehditlere karşı bir çözüm oluşturmayacağını ileri sürmüş olsa da, mevcut hukuk düzeni içerisinde bu çarenin tüketilmemiş olması bir eksiklik⁸².

Zaruret hali kapsamında Adalet İdaresi Yasası çıkarılmadan önce Kıbrıslı Rumlar, Mahkeme'nin Türk yargıcı olan üyelerini görevlerine dönmeye ikna etmek için herhangi bir çaba göstermemişlerdir⁸³. Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın işbirliği yapmaması dışında herhangi bir gerekçe sunamamışlardır. Kaldı ki, Kıbrıs Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın işbirliği yapmama hakkı da bulunmaktadır⁸⁴.

Uluslararası Adalet Divanı, *Gabčíkovo-Nagymaros Project* davasında taraflar arasında müzakere yürütülmesini, bu kapsamda diğer çareler tüketilmeden zaruret haline başvurulmamasını kararlaştırmıştır⁸⁵. Ancak Kıbrıslı Rumlar, açıkça Kurucu Andlaşmaların ve anayasanın değiştirilmesi anlamı-

özelliği olan iki toplumluluk, aynı zamanda bir emniyet sübabıydı veya en azından Anayasa yapıcılar tarafından öyle kabul edilmişti.”, açıklamalar için bkz. **Papastilianos**, s. 326.

⁸⁰ “Yargıç Josephides, bu doktrinin uygulanabilmesi için “ön koşulların” yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiş ve şu dört unsura dikkat çekmiştir: 1- Olağanüstü koşulların ortaya çıkması, 2- Orantılılık, 3- Alınan önlemlerin geçici nitelikte olması, 4- Başka bir çözüm yolunun bulunmaması. Ancak Mahkeme, yalnızca ilk kriter olan olağanüstü koşulların varlığını sorgulamış, diğer üç kriteri değerlendirmemiştir. Rum-Yunan yargıçlar, adada süregelen silahlı çatışmalar ve düzensizliği vurgulamış ve bu durumun zorunluluk hali için yeterli “kaçınılmaz ve istisnai” koşulları sağladığı sonucuna varmışlardır. Buna karşın, Mahkeme'nin diğer şartları uygulamama kararı, 1963-1964 yılları arasındaki olayların detayları dikkate alındığında tartışmalıdır; çünkü bu döneme dair gelişmeler, söz konusu kriterlerin yerine getirilmediğini açıkça göstermektedir. Yani teknik olarak doktrine atıf yapılmış olsa da, kriterlerin tamamı hukuki anlamda titizlikle uygulanmamıştır.”, açıklamalar için bkz. **Özersay(a)**, s. 53.

⁸¹ **Özersay(a)**, s. 54.

⁸² **Stavsky**, s. 358.

⁸³ **Stavsky**, s. 358.

⁸⁴ **Kıbrıs Anayasası**, m. 183.

⁸⁵ **Judgment of the ICJ: Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)**, Judgment, I.C.J. Reports 1997, p. 7, 46. paragraf.

na gelen zaruret haline başvurmadan önce garantör devletlerle müzakere dahi etmemiştir. Dolayısıyla alternatif çareler tüketilmemiştir⁸⁶.

Zaruret haline meşru ve yasal otorite tarafından başvurulabilir⁸⁷. Bu kapsamda şu açıklamalara yer verilmelidir: 30 Kasım 1963 tarihli tek taraflı Anayasa değişikliği sonrası GKRY, Ada'nın tek ve yasal temsilcisi iddiasıyla hareket etmiştir⁸⁸. Kıbrıslı Türkler devlet organları ile kamu idarelerindeki görevlerinden dışlanmış, yok sayılmışlardır⁸⁹. Dönemin BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda Kıbrıslı Türklerin görevden çekilmelerine ya da ihraç edilmelerine Kıbrıslı Rumların katkı sağladığını açıklamıştır⁹⁰. Dolayısıyla dengenin bozulmasına katkı veren, Kıbrıslı Türkleri kamu alanlarından dışlayan GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru ve yasal otoritesi olmadığı açıktır⁹¹. Şu halde GKRY'nin zaruret hali görüşü ile tek taraflı Anayasa'yı değiştirme yoluna gitmesi, ortaklık cumhuriyetini yıkmaya çalışması kabul edilemez⁹².

Mahkeme, zaruret halinin bir gerekçesi olarak BM Güvenlik Konseyi'nin 186 sayılı Kararı'nı göstermiştir⁹³. Karar'da yer alan Kıbrıs Cumhuriyeti nitelendirmesi, Mahkeme tarafından GKRY'nin tek ve yasal temsilci olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Aslında BM Güvenlik Konseyi, Kurucu Andlaşmalara uygun bir şekilde Kıbrıs Hükümeti'nin temsil edilmediğini bilmesine rağmen bunu "iç mesele" olarak nitelendirmiştir⁹⁴. Ancak bu nitelendirme oldukça sorunludur. Zira uluslararası andlaşmalarla kurulan bir düzenin bozulması "iç mesele" olarak nitelendirilemez. Düzenin devam etti-

⁸⁶ "Mahkeme, zaruret hali doktrininin uygulanmasında, tüm alternatiflerin tükenmiş olması şartını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Gerek iç hukukta mevcut olan çözümlerin (madde 183), gerekse uluslararası yükümlülükler (garantörlerle müzakere) yeterince araştırılmadan devre dışı bırakılmış, bu da doktrinin uygulanmasını hukuki olarak zayıflatmıştır." **Özersay(a)**, s. 54.

⁸⁷ **Özersay(a)**, s. 55.

⁸⁸ **Necatigil**, s. 55.

⁸⁹ **Necatigil**, s. 56.

⁹⁰ BM Özel Temsilcisi'nin Raporu'na göre GKRY Ada'da ki zaruret haline son verme olasılığını içeren tüm önerileri reddetmiştir, bkz. **UN Security Council: S/5950**, 10 September 1964, 9. Paragraf, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S%205950.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

⁹¹ **Necatigil**, s. 56.

⁹² **Özersay(a)**, s. 55.

⁹³ **UN Security Council: S/186**, 4 March 1964, <https://digitallibrary.un.org/record/112185?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

⁹⁴ **Talmon**, s. 38.

rilmesi Kıbrıs Cumhuriyeti ve diğer garantör devletler bakımından bir yükümlülüktür⁹⁵.

Nihayetinde zaruret hali bakımından “ilgili devletin katkı vermemesi” olumsuz şartı aranmaktadır⁹⁶. Bu kapsamda Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs adasında yapılan referandumun neticesi önem arz etmektedir⁹⁷. Referandumda Kıbrıslı Rumlar hayır oyu kullanarak normal şartlara dönüşü engellemiş, bu iradelerini açıkça ortaya koymuşlardır. Netice olarak GKRY'nin zaruret hali görüşüne dayanması son derece tartışmalı hale gelmiştir⁹⁸.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında zaruret halinin şartlarının oluşmadığı açıktır⁹⁹. Buna rağmen GKRY bu görüş üzerinden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi sıfatıyla hareket etmektedir¹⁰⁰. Bu görüş aşağıda ayrıntılarıyla görüleceği üzere AB tarafından kabul görmüştür¹⁰¹. Bu kabul üzerinden AB, GKRY'nin 3 Temmuz 1990 tarihinde yaptığı adaylık

⁹⁵ **Talmon**, s. 38.

⁹⁶ **United Nations**: Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), m. 25/2.

⁹⁷ Annan Planı BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan federal çözüm planıdır. Plan, Kıbrıs Adası'nın Türk ve Rum kesimlerinin birleşmesini sağlayarak tek bir devlet olarak AB'ye katılımı mümkün kılmayı amaçlamaktaydı. Bu kapsamda Plan iki bölge, iki toplumlu federasyonu merkezine almıştır. 24 Nisan 2004 tarihinde adanın her iki tarafında eşzamanlı referandum yapıldı. Plan Kıbrıslı Türkler tarafından %65'lik evet oyuyla kabul edilirken Kıbrıslı Rumlar tarafından %76'lık hayır oyuyla reddedilmiştir. Normal koşullara dönüşü engellemesine rağmen GKRY, referandumdan 5 gün sonra, 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla AB'ye tam üye olmuştur. Referandumda evet oyu kullanmasına rağmen AB müktesebatı Ada'nın kuzeyinde uygulanmamakta, Kıbrıslı Türkler süreç dışında bırakılmaktadır. Kıbrıslı Rumların “hayır” oyu ve AB üyeliğini yine de elde etmeleri, Kıbrıs sorununu kalıcı hale getirmiştir. Bu açıklamalar ışığında zaruret hali bakımından aranan “ilgili devletin katkı sunmaması” şartı Kıbrıs özelinde gerçekleşmemiştir. GKRY, normal şartlara dönüşü engellemiştir. Verilen hayır oyuyla GKRY'nin zaruret hali görüşünü ileri sürmesi tartışmalı hale gelmesine rağmen AB bunu görmezden gelmiş, bu kapsamda GKRY'nin tam üyeliğini kabul etmiştir, bu yönde açıklamalar için bkz. **Özersay(a)**, s. 70; **Pazarıcı**, s. 164.

⁹⁸ **Özersay(a)**, s. 70.

⁹⁹ **Pazarıcı**, s. 175.

¹⁰⁰ “*En önemlisi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin parçalanması ve “Helenleşmesi”ne rağmen, 4 Mart 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devletliğini dolaylı olarak onaylayarak, yalnızca Kıbrıslı Rumlardan oluşan Hükümetin meşruiyetini kabul etmiştir. Bu, 1964 tarihli 186 sayılı Karar'ın oy birliğiyle kabul edilmesiyle gerçekleştirilmiştir.*”, açıklamalar için bkz. **Kyriakou/Skoutaris**, s. 388.

¹⁰¹ **European Commission**: “1998 Turkey Regular Report (27.11.1998)”, s. 20, https://enlargement.ec.europa.eu/turkey-regular-report-1998_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

başvurusunu kabul etmiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde tam üyelikle neticelenecek adaylık başvurusuna ilişkin aşağıda tarafların görüşüne ve nihayetinde AB'nin yaklaşımına yer verilmiştir¹⁰².

C. Tarafların Yaklaşımları ve Hukuki Görüşleri

1. Tarafların Yaklaşımları

GKRY'nin üyelik başvurusuna ilk itiraz KKTC'den gelmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş üyelik başvurusuna ilişkin itiraz nedenlerini ve taleplerini içeren bir Muhtıra yayınlamıştır¹⁰³. Buna göre GKRY'nin Ada'nın tamamı adına söz söyleme yetkisi yoktur. AB, GKRY'nin başvurusu karşısında işlem tesis etmemelidir. AB kurumları en fazla yapılan başvurunun yasal olup olmadığı yönünde bir değerlendirme yapmalıdır. Aynı Muhtıra'da BM Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı Kararı'na atıf yapılmıştır¹⁰⁴. Zira ilgili Karar'da GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olmadığı ifade edilmiştir. Bu Karar dayanak gösterilerek ilgili başvurunun reddedilmesi talep edilmiştir¹⁰⁵. Buna paralel olarak garantör devlet Türkiye, Dışişleri Bakanlığı üzerinden yaptığı bir açıklama ile GKRY'nin üyelik başvurusuna itiraz etmiştir. Bu kapsamda KKTC ile ilişkilerin derinleştirilmesi yönünde hareket edileceği belirtilmiştir¹⁰⁶.

¹⁰² GKRY 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla AB'ye tam üye olmuştur, bu Andlaşma AB Resmi Gazetesi'nde (L 236, 23.09.2003) yayımlanmıştır, **Eur-Lex**: "Katılım Andlaşması", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12003T/TTE>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁰³ 12 Temmuz 1990 tarihli muhtıranın tam metni için bkz **Gürel, Şükrü S.**: Değişmekte Olan Dünyada Türk - Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, içinde Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Ed. Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, 1992, s. 156; **Ertekün, Münir Necati**: The Status of Two Peoples in Cyprus, The Turkish Republic Of Northern Cyprus, 1990, s. 39; **Fırat, Melek**: 1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler, içinde Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, 2001, s. 453.

¹⁰⁴ BM'nin bu Kararı "iki toplumlu, iki bölgeci federasyon" çözüm modelini açık şekilde desteklemesi bakımından dönüm noktasıdır. Kıbrıslı Türklerin siyasi eşitliğini tanıyan ve çözümün tek taraflı değil, iki tarafın rızasına dayalı olması gerektiğini vurgulayan bir belgedir, bkz. **UN Security Council**: S/649, 12 March 1990, <https://digitallibrary.un.org/record/87038?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁰⁵ **İlkova, Nazan/Bolat, Ömer**: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihsel Gelişim, Sosyo - Ekonomik Durum, Avrupa Topluluğu İle İlişkiler, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1991, s. 59.

¹⁰⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü 18 Eylül 1990'da Türkiye'nin hukuki itirazlarını içeren basın açıklaması yapmıştır, aktarım için bkz. **İlkova/Bolat**, s. 64.

Doktrinde GKRY'nin yaptığı başvurunun üyelik ile neticelenmesi halinde bazı amaçlarına ulaşacağı görüşü ileri sürülmüştür¹⁰⁷. GKRY'nin AB üyesi olarak kabulü halinde ilk olarak Türkiye için iddia ettiği "Kıbrıs'ı işgal eden devlet" görüşü güçlenecektir¹⁰⁸. İkinci olarak AB üyesi olan Yunanistan ile birleşme ve ekonomik Enosis'i gerçekleştirme amacına yaklaşmış olacaktır¹⁰⁹. AB içerisinde sahip olunan iki oy hakkı ile Türkiye-AB arasındaki ilişkilerde belirleyici olmak istenecektir. AB üyeliğinin en önemli neticesi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi iddiasını içeren zaruret hali görüşünün meşruiyet zemini artırılmış olacaktır. Bu şekliyle Kurucu Andlaşmalar fiilen geçersiz sayılacaktır. GKRY'nin tam üyelikten bir diğer muradı Doğu Akdeniz ile ilgilidir¹¹⁰. 2000'li yıllarından başında Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğalgaz rezerv alanlarının kendi görüşüne uygun şekilde paylaşılması bakımından Türkiye'ye karşı güçlü müttefik kazanmaktadır¹¹¹.

AB'nin yaklaşımına aşağıda yer verilmiştir. Ancak bu kısımda kısaca ifade etmek gerekirse AB, GKRY tarafından ortaya atılan zaruret hali gerekçesini benimsemiş, dolayısıyla bunlar tarafından yapılan başvurunun geçerli kabul etmiştir¹¹². 1 Mayıs 2004 tarihinde tam üyelikle neticelenecek bu başvuru AB'nin zaruret hali görüşüne tam destek verdiği anlamına gelmektedir¹¹³.

Garantör devletlerden Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinde AB üyesi olmuştur¹¹⁴. Bundan sonra Yunanistan'ın temel politikası GKRY'nin tam üyeliğini sağlamaktan geçmiştir. Buna karşı çıkılması halinde AB'nin karar alma mekanizmasını veto ile kilitleyeceği yönünde tehditlerde bulunmuş, bunun neticesinde istediğini elde etmiştir¹¹⁵. Dolayısıyla Yunanistan, GKRY'nin AB üyeliğini desteklemiştir.

Bir diğer garantör devlet İngiltere, Kurucu Andlaşmaların hukuksal geçerliliklerini teyit etmekle birlikte GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB

¹⁰⁷ **Pazarıcı**, s. 189; **Bozkurt/Demirel**, s. 203.

¹⁰⁸ **Pazarıcı**, s. 189.

¹⁰⁹ **Bozkurt/Demirel**, s. 203.

¹¹⁰ **Hatip**, s. 55.

¹¹¹ AB'nin de Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının belirlenmesinde rol oynamak istediği, bu sebeple GKRY'nin tam üyeliğine yeşil ışık yaktığı ileri sürülmektedir, bkz. **Hatip**, s. 55.

¹¹² **Kyriakou/Skoutaris**, s. 388.

¹¹³ **Kyriakou/Skoutaris**, s. 388.

¹¹⁴ **Eur-Lex**: "Katılım Andlaşması", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A11979H%2FTXT>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹¹⁵ **Bozkurt/Demirel**, s. 986.

üyeliliğine başvuru yapmasının mümkün olduğunu, üyeliğe engel bir durumun bulunmadığını, AB'ye tam üyeliğin başka bir devletle birleşme anlamına gelmeyeceğini ileri sürmüştür¹¹⁶. GKRY tarafından yapılan başvurunun Kıbrıs sorununun çözümüne önemli katkı sunacağı kanaatini paylaşmıştır¹¹⁷.

Tarafların yaklaşımları bu olmakla birlikte aşağıda bu yaklaşımlara Türk ve Rum taraflarının tezleri kapsamında detaylıca yer verilmiştir.

2. Tarafların Hukuki Görüşleri

GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusuna ilişkin Türk tarafı (Türkiye ve Kıbrıslı Türkler), hukuki itirazlarını Uluslararası Hukuk Profesörü *Maurice Mendelson*'dan alınan görüş kapsamında ileri sürmüştür. *Mendelson*, 6 Haziran 1997 tarihinde ilk mütalaasını hazırlamıştır¹¹⁸. Buna karşın GKRY ile Yunanistan her biri uluslararası hukuk profesörü olan *James Crawford*, *Gerhard Hafner* ve *Alain Pellet*'ten hukuki görüş istemiş, bu üç profesör 24 Eylül 1997 tarihinde hazırladıkları bir mütalaayla cevaplarını sunmuşlardır¹¹⁹. *Mendelson* cevap mütalaasına karşı 12 Eylül 2001 tarihli ek mütalaa sunmuştur¹²⁰. Buna karşın *Crawford/Hafner/Pellet* tarafından ek mütalaa cevap niteliğinde 17 Kasım 2001 tarihli ek mütalaa sunulmuştur¹²¹. Bu dört mütalaanın tamamı taraflarca BM'ye gönderilmiş, ardından

¹¹⁶ İngiltere'nin yaklaşımına ilişkin bkz. **Özersay(a)**, s. 163; Kıbrıs Barış Harekatı'nın 50. yıldönümünde konuşan dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Straw, GKRY'nin AB üyeliğine olumlu yaklaşımlarının hata olduğunu açıklamıştır, bkz. **Kıbrıs Postası**: "İngiltere'nin Eski Dışişleri Bakanı Straw: En Büyük Pişmanlığım Güney Kıbrıs'ın AB Üyeliği", 22 Temmuz 2024, <https://www.kibrispostasi.com/c42-INGILTERE/n527076-ingilterenin-eski-disisleri-bakani-straw-en-buyuk-pismanligim-guney-kibrisin-ab-uyeligi>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹¹⁷ **Özersay(a)**, s. 163.

¹¹⁸ **Mendelson**, Maurice: "Opinion of Professor M. H. Mendelson Q.C. On The Application Of The Republic of Cyprus to Join The European Union", bkz. **UNGA**: "Res 56/451 (9 October 2001)", UNGA, <https://digitallibrary.un.org/record/450007?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹¹⁹ **Crawford**, J./**Hafner**, Gerhard/**Pellet**, Alain: "Republic of Cyprus: Eligibility for EU Membership", bkz. **UNGA**: "Res 52/481 (17 October 1997)", <https://digitallibrary.un.org/record/245282?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹²⁰ **Mendelson(a)**, Maurice: "Further Opinion of Professor M. H. Mendelson Q.C. On The Application Of The Republic of Cyprus to Join The European Union", bkz. **UNGA**: "Res 56/451 (9 October 2001)", <https://digitallibrary.un.org/record/450007?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹²¹ **Crawford**, J./**Hafner**, Gerhard/**Pellet**, Alain(a): "The Eligibility of the Republic of Cyprus for EU Membership", bkz. **UNGA**: "Res 56/723 (20 December 2001)", UNGA, <https://digitallibrary.un.org/record/455805?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

BM Belgesi olarak yayınlanmıştır¹²². Tarafların hukuki görüşleri karşılıklı olarak hazırlanmış olan bu mütalaalarda yer almaktadır. Bu sebeple tarafların görüşlerine değinilirken bu mütalaalarda yer alan görüşler esas alınacaktır.

İlgili mütalaalarda tartışılan hususlar Kurucu Andlaşmaların ve bunlara dayanan Kıbrıs Anayasasının bazı maddelerine dayanmıştır. Bu kapsamda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması bakımından m. 8'de yer alan "veto yetkisi"¹²³, m. 21'de yer alan "toprak bütünlüğü garantisi"¹²⁴, m. 22'de yer alan "Enosis ve taksim yasağı"¹²⁵ ve m. 23'te yer alan "en çok gözetilen ulus kaydı"¹²⁶ hükümleri üzerinde durulmuş, sayılan bu hükümlerin yorumu anlaşmazlık konusu olmuştur. Garanti Andlaşması bakımından m. 1'de yer alan "Enosis ve taksim yasağı" ile m. 2'de yer alan "garantör devletlerin Enosis ya da taksimi teşvik etmekten kaçınmaları" hükümlerinin yorumu anlaşmazlık konusu olmuştur¹²⁷. Kıbrıs Anayasası bakımından m. 50'de yer

¹²² **Pazarıcı**, s. 183.

¹²³ İlgili maddeye göre Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte katıldığı ittifaklara ve uluslararası kurumlara Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de katılması dışında savunma, güvenlik konuları ve dış işleriyle ilgili herhangi bir yasa veya karara karşı, ayrı ayrı veya birlikte kullanılmak üzere nihai veto hakları olacaktır. Doktrinden açıklamalar için bkz. **Özarlan**, s. 25.

¹²⁴ İlgili maddeye göre Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yeni Kıbrıs Devletinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasını garanti edecek bir andlaşma yapacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir de askeri ittifak antlaşması yapılacaktır. Bu iki andlaşma, anayasa hükmünde olacaktır. Nitekim bu madde kapsamında Garanti ve İttifak Andlaşmaları yapılmıştır. Doktrinden açıklamalar için bkz. **Özarlan**, s. 30.

¹²⁵ Kıbrıs özelinde Enosis, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması fikridir. Enosis yasağı, birleşme yasağını içerir. Kurucu Andlaşmalarda açıkça Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, hiçbir şekilde Yunanistan ile birleşmeyeceği hüküm altına alınmıştır. Taksim, Kıbrıs'ın Türk ve Rum bölgeleri olarak ikiye bölünmesini içerir. Taksim yasağı bölünme yasağıdır. Andlaşmalar, Kıbrıs'ın herhangi bir şekilde bölünmesini, parçalanmasını veya bir başka devletle birleşmesini yasaklar. Bu yönde açıklamalar için bkz. **Pazarıcı**, s. 171; **Vatansever**, s. 1496.

¹²⁶ İlgili maddeye göre Kıbrıs Cumhuriyeti İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye, niteliği ne olursa olsun, her türlü andlaşmalar için, en ziyade müsaadeye mazhar ülke koşulu tanıyacaktır. Bu hüküm, İngiltere'ye tanınacak askeri üs ve kolaylıklarla ilgili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık arasında imzalanan andlaşmalar uygulanmayacaktır. Maddede yer alan en ziyade müsaadeye mazhar ülke koşulu ifadesi en çok gözetilen ulus kaydı anlamına gelmektedir. Doktrinden açıklamalar için bkz. **Özarlan**, s. 26.

¹²⁷ **Garanti Andlaşması**, m. 1: "... Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini doğuracak doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirme-

alan “veto yetkisi”, m. 170’de yer alan “en çok gözetilen ulus kaydı” ve m. 185’te yer alan “Enosis ve taksim yasağı” hükümlerinin yorumu anlaşmazlık konusudur¹²⁸.

Üst paragraftan sunulan bilgiler ışığında anlaşmazlık konuları; Kurucu Andlaşmaların geçerli olup olmadığı, Enosis ve taksim yasağına riayet edilip edilmediği, bir devlet olarak Kıbrıs’ın (ekonomik ve/veya siyasi) bir kuruluşu doğrudan ya da dolaylı olarak katılıp katılmadığı, garantör devletlerin bunu teşvik etmekten kaçınıp kaçınmadıkları ve en çok gözetilen ulus kaydına riayet edilip edilmediği hususlarından ibarettir. Ancak aşağıda da yer verildiği üzere taraflar zaruret hali görüşünü tartışmamış, bunun şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini incelememişlerdir. Bu durum GKRY’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal temsilcisi olmadığını, dolayısıyla AB’ye üyelik başvurusu yapmaya ehil olmadığını ortaya koymak bakımından ciddi bir eksiklik olmuştur.

Türk tarafı adına *Mendelson* tarafından sunulan görüşlere ilişkin açıklamalar şu şekildedir:

- *Mendelson* Türk tarafının görüşlerini yansıtan mütalaasında ilk olarak Kurucu Andlaşmaların hukuki geçerliliğini sorgulamıştır¹²⁹. Bunun neticesinde Andlaşmalar’ın halen geçerli olduğu sonucuna varmıştır. Buna göre Andlaşmalar hukukten geçersiz olsalar bile burada izlenmesi gereken yöntem “1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi”nde belirtilmiştir¹³⁰. Sözleşme m. 50’ye göre geçersizlik iddiasına ilişkin nedenler ilgili taraflara yazılı olarak bildirilmelidir. Somut olayda garantör devletler tarafından böyle bir bildirim yapılmamıştır. Dolayısıyla Andlaşmalar halen geçerlidir¹³¹.

ye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar.”; **Garanti Andlaşması**, m. 2/2: “Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin diğer herhangi bir devlet ile gerek birleşmesini gerekse Ada’nın taksimini doğrudan doğruya, veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardım ve teşvik edici bir amacı olan tüm hareketleri kendi yetki ve ilgileri oranında önlemeyi üstlenirler.”, kaynak için bkz. **Garanti Andlaşması**, (11 Şubat 1959) https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹²⁸ Kurucu Andlaşmalarda yer alan hükümlere Kıbrıs Anayasası’nda yer verilmiştir, bkz. **Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası**, (11 Ağustos 1960) <https://mevzuat.gov.ct.tr/Portals/48/KIBRIS%20CUMHURİYETİ%20ANAYASASI%201960.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹²⁹ **Mendelson**, s. 56.

¹³⁰ **United Nations**: Vienna Convention on the Law of Treaties (23 Mayıs 1969), https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxiii-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹³¹ **Mendelson**, s. 60.

- *Mendelson* Garanti Andlaşması m. 1/2'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle kısmen ya da tamamen ekonomik ya da siyasi bir birliğe onay vermediğini ileri sürmüştür¹³². Bu hüküm bir devlet olarak Kıbrıs'ın AB üyeliğine engel olur niteliktedir. Hükümde yer alan "herhangi bir devlet" şeklindeki tekil nitelendirmenin birçok üye devletten oluşan AB'yi kapsamayacağı yönündeki karşıt görüşe cevap veren Mendelson, İngilizcenin yapısal dil özelliklerinden hareket etmiştir. Bu kapsamda tekil ifade çoğulu da kapsar. "Herhangi bir devlet" tabiri, "devletler" tabirini kapsar. Bu sonuca İngiltere Yorumlama Yasası'ndan da ulaşılabilir. İlgili Yasa "*Herhangi bir yasada, aksi niyet olmadıkça tekil kelimeler çoğul, çoğul kelimeler tekil anlam taşır*" hükmünü içermektedir¹³³. AB üyeleri göz önüne alındığında GKRY dil, din, ırk, mezhep, kültür, tarih birlikteliği bakımından Yunanistan ile benzerlik taşımakta, bu da ikili arasında yakın ilişki doğurmaktadır. Şu halde GKRY'nin AB üyeliği halinde m. 1/2 kapsamında yasaklanan "Birlik" Yunanistan ile gerçekleşmiş olur¹³⁴.

- *Mendelson* garantör devletlerin GKRY'nin AB üyeliğine engel olmakla yükümlü olduklarını, bunun Garanti Andlaşması m. 2'den kaynaklandığını ileri sürmüştür. İlgili düzenlemeye göre garantör devletler m. 1'de belirtilen yükümlülükler tabidir, kurulmuş olan düzeni sürdürmek ve korumakla yükümlüdürler. Bu kapsamda AB'ye yapılan üyelik başvurusu Anayasa ve Andlaşmalar'dan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlali anlamına gelir. Üyelik başvurusunun Yunanistan ve İngiltere tarafından veto edilmemesi, bu garantör devletlerin Kurucu Andlaşmalar ile Anayasa'dan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal ettikleri anlamına gelir¹³⁵.

- *Mendelson* Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, akdedeceği bütün andlaşmalar bakımından garantör devletlerin tamamına "en çok gözetilen ulus kaydını" uygulayacağını ileri sürmüştür¹³⁶. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Andlaşması m. 23 ile Kıbrıs Anayasası m. 170'ten bu sonuca ulaşılabilir. İlgili maddelerde düzenlenen kayıt, Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkileri bakımından garantör devletlerin birbirlerine karşı üstün olmalarına engel olma amacı taşımaktadır. Daha özelde Yunanistan ile "ekonomik Enosis" kurulmasına engel olma amacı taşımaktadır. Ancak GKRY'nin AB üyeliği başvurusu bu amaç ile bağdaşmaz¹³⁷. Zira başvurunun kabulü neticesinde üyelik durumu

¹³² *Mendelson*, s. 68.

¹³³ *Mendelson*, s. 69.

¹³⁴ *Mendelson*, s. 68.

¹³⁵ *Mendelson*, s. 70.

¹³⁶ *Mendelson*, s. 70.

¹³⁷ *Mendelson*, s. 71.

GKRY ile bir diğer üye Yunanistan arasında “ekonomik Enosis” birlikteliği oluşmasına neden olacaktır.

- *Mendelson*, yukarıda da ifade edildiği üzere ilk mütalaasına ek olarak 21 Haziran 1997 tarihli “Avusturya Notu” adlı mütalaasını hazırlamıştır. Bu mütalaanın içeriğinde AB üyelerinin Avusturya’yı örnek olarak göstermesi meselesi üzerinde durmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ile birleşerek Mihver Devletler safında yer alan Avusturya savaşın sonunda kaybetmiş, ardından galip devletler ile bir andlaşma imzalamak durumunda kalmıştır. Galip devletler Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Rusya, İngiltere ve Fransa’dır. Bu devletler ile Avusturya arasında 19 Mayıs 1955 tarihinde imzalanan “Bağımsız ve Demokratik Avusturya’nın Yeniden Kurulması İçin Devlet Andlaşması” ile Avusturya’nın Almanya ile ekonomik ve veya siyasi birliktelik kurmasına yasak getirilmiştir¹³⁸. İlgili Andlaşma’ya göre Avusturya bu yasağı ihlal edecek nitelikte doğrudan ya da dolaylı faaliyet yürütmeyecek, andlaşma akdetmeyecek ve propaganda yapmayacaktır. AB’ye üye devletler bu Andlaşma ile Garanti Andlaşması’nın ortak hükümler içerdiğini buna rağmen Avusturya’nın AB üyesi olduğunu dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti’nin de AB üyesi olabileceğini buna engel bir durumun bulunmadığını iddia etmişlerdir. *Mendelson* bu görüşe itirazda bulunmuştur¹³⁹. Zira iki Andlaşma’nın uygulaması bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Avusturya örneğinde Andlaşma’nın taraflarından Avusturya’nın üyeliğine bir itiraz gelmemiştir¹⁴⁰. Uluslararası hukuka egemen olan kural ve ilkelere göre andlaşmanın tarafları bakımından andlaşma hükümlerinin uygulanmasından vazgeçilebilir. Buna karşın Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal temsilcisi sıfatı ile GKRY’nin AB’ye üyelik başvurusuna Türkiye ve KKTC tarafından itiraz edilmiştir¹⁴¹. Avusturya ile ilgili Andlaşma’da yalnızca Almanya’ya atıfta bulunulmuş, Kıbrıs Cumhuriyeti’ne ilişkin Andlaşmalar’da ise “herhangi bir devlet” tabiri ile daha geniş bir atıf yapılmıştır¹⁴². Dolayısıyla AB’ye üye devletler tarafından ileri sürülen benzerlik hukuki dayanaktan yoksundur.

***Mendelson* tarafından Türk tarafı adına ileri sürülen hukuki görüşlere karşı GKRY adına *Crawford/Hafner/Pellet* tarafından cevabi nitelikte mütalaa hazırlanmıştır.**

¹³⁸ *Mendelson*, s. 81.

¹³⁹ *Mendelson*, s. 81.

¹⁴⁰ *Mendelson*, s. 82.

¹⁴¹ *Mendelson*, s. 82.

¹⁴² *Mendelson*, s. 83.

- Crawford/Hafner/Pellet Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olduğunu, bu devletin AB üyelerinin tamamı tarafından tanındığını, tek ve yasal hükümetinin GKRY olduğunu, Ada'nın kuzeyinde var olan KKTC'nin ise yalnızca Türkiye tarafından tanındığını, başka bir devlet tarafından tanınmadığını ifade etmişlerdir¹⁴³.

- Bu tespitin ardından *Crawford/Hafner/Pellet*, Garanti Andlaşması m. 1/2'de geçen "devlet" terimini yorumlamışlardır. Bu terimin ilgili maddede tekil anlamda kullanıldığı, bu nedenle yasağın tek bir devleti kapsadığını ancak uluslararası bir devletler grubunu kapsamadığını iddia etmişlerdir¹⁴⁴. Bu tespitten sonra AB'nin niteliği üzerine açıklamalar yapılmıştır. Buna göre AB'nin, münhasır bir hukuk sistemi ve kendisini oluşturan üyelerden ayrı bir tüzel kişiliği bulunmaktadır. Üye devletler egemenliklerinden kaynaklanan yetkilerinin bir kısmını AB'ye devretmişlerdir. Bu niteliklere sahip olan AB bir devlet değildir. Kendisine üye olan devlet diğer üye devletlerle ekonomik ya da siyasi karakterde birleşmiş sayılmaz¹⁴⁵. Bu gerekçelerle Garanti Andlaşması m. 1/2'de yer alan ifadelerin olağan anlamı ile metin içindeki yeri, maddenin konusu ve amacı dikkate alındığında AB üyeliği herhangi bir devlet ile ekonomik veya siyasi bir birliktelik anlamını taşımaz¹⁴⁶.

- *Crawford/Hafner/Pellet* tarafından Avusturya örneği üzerinde de durulmuştur. Yukarıda açıklandığı üzere ilgili Andlaşma kapsamında Avusturya'nın Almanya ile ekonomik ve/veya siyasi bir birlik oluşturması yasaklanmıştır. Buna rağmen Avusturya'nın AB üyeliği sürecinde sorun yaşanmamıştır. Zira ilgili Andlaşma ile getirilen yasak yalnızca Almanya ve Avusturya arasında akdedilecek iki taraflı andlaşmalarla sınırlıdır. Kaldı ki Almanya, AB içerisinde tek egemen güç değildir. Yalnızca tek bir oy hakkına sahiptir. Bu açıklamalar GKRY'nin üyelik süreci için de geçerli kabul edilmelidir. Daha açık bir ifade ile AB üyeleri Birliğin karar alma mekanizmasında münferiden etkili olamaz. Bu sebeple GKRY'nin üyeliği Yunanistan ile ya da herhangi bir üye devletle birlik oluşturma şeklinde değerlendirilemez¹⁴⁷.

- *Crawford/Hafner/Pellet*'e göre 1963 yılından itibaren Ada'da başlayan şiddet dönemine ilişkin yaşanan anayasal zorluklar nedeniyle Kıbrıslı Türkler devlet organları ile kamu idarelerindeki görevlerinden çekilmişler-

¹⁴³ Crawford/Hafner/Pellet, s. 3.

¹⁴⁴ Crawford/Hafner/Pellet, s. 6.

¹⁴⁵ Crawford/Hafner/Pellet, s. 7.

¹⁴⁶ Crawford/Hafner/Pellet, s. 8.

¹⁴⁷ Crawford/Hafner/Pellet, s. 13.

dir¹⁴⁸. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sonrasında Kıbrıslı Türkler bu defa Ada'nın kuzeyinde bağımsız bir Kıbrıs Türk devleti kurmak istemiş ve Kıbrıs Cumhuriyet içerisindeki görevlerine yine dönmemişlerdir. Bu gerekçelerle Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısına ve Türk Bakanlara ilişkin hükümler görevleri başında bulunmamaları/görevlerine dönmemeleri nedeniyle işlevini yitirmiştir¹⁴⁹. Buna rağmen Kıbrıs'ın yürütme yetkilerinin yerine getirilmesi bu kapsamda dış ilişkilerinin yürütülmesi bakımından uluslararası toplum GKRY'yi etkin ve tam ehliyete sahip bir hükümet olarak tanımaktadır¹⁵⁰. Şu halde GKRY'nin AB'ye üye olarak katılması olağan kabul edilmelidir. Görev başında bulunmayan/görevine dönmeyen Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın kullanmadığı veto yetkisi nedeniyle GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusu geçersiz sayılamaz¹⁵¹.

- *Crawford/Hafner/Pellet'e* göre mevcut duruma göre zaten ortada bir Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı yoktur. Bunun yerine Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yönetmek bakımından uluslararası toplum tarafından kabul gören GKRY hükümeti vardır. Veto yetkisini içeren kuralın uygulanamaması nedeniyle oluşmuş bu fiili durumun reddedilmesi halinde 1963 yılından beri Kıbrıs adına imzalanan binlerce anlaşmanın geçersiz olması gerekir¹⁵². Bu durum da kabul edilemez.

- *Crawford/Hafner/Pellet'e* göre “en çok gözetilen ulus kaydı”, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (garantör devletler dışındaki) üçüncü devletlerle, bu devletlere fayda sağlayan anlaşmalar yapmasına engel bir hüküm içermemektedir. Üçüncü devletlere sağlanan faydaların garantör devletlere sağlanması bu faydanın sağlandığı anlaşmadan sonra bir anlaşma yapılması şartına bağlıdır. Ancak garantör devlet sıfatıyla Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti'nden en çok gözetilen ulus kaydının uygulanmasını talep dahi etmemiştir. Kaldı ki GKRY'nin AB üyeliği halinde en çok gözetilen ulus kaydı bakımından Türkiye'ye fayda sağlama yükümlülüğü de bulunmamaktadır¹⁵³. Zira Türkiye, Garanti Anlaşması'nda yer alan müdahale hakkını ihlal etmiş ve Kurucu Anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. İhlalde bulunan Türkiye'nin GKRY'nin üyeliğine hukuki itiraz ileri sürme hak ve yetkisi bulunmamaktadır¹⁵⁴.

¹⁴⁸ Crawford/Hafner/Pellet, s. 14.

¹⁴⁹ Crawford/Hafner/Pellet, s. 14.

¹⁵⁰ Crawford/Hafner/Pellet, s. 15.

¹⁵¹ Crawford/Hafner/Pellet, s. 16.

¹⁵² Crawford/Hafner/Pellet, s. 17.

¹⁵³ Crawford/Hafner/Pellet, s. 18.

¹⁵⁴ Crawford/Hafner/Pellet, s. 18.

Tarafların ileri sürdükleri mütalaalar incelendiğinde her iki tarafın Kurucu Andlaşmaların varlığını/geçerliliğini kabul ettiği ve görüşlerini bu Andlaşmalar'a dayanarak oluşturduğu anlaşılacaktır¹⁵⁵. Ancak bu mütalaalar içerisinde zaruret hali tartışılmamış, bunun şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğine değinilmemiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıslı Rumlar Anayasayı değiştirmek istemiş, ancak bu değişiklik talepleri Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilince Adada Rum merkezli şiddet hareketleri başlamıştır. Ardından Kıbrıslı Rumlar Kurucu Andlaşmalara aykırı bir şekilde Kıbrıs Anayasasını değiştirmiş, Türkleri devlet organları ile kamu idarelerindeki görevlerinden uzaklaştırmışlardır. Bunun neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak hareket etmeye başlamışlardır¹⁵⁶. Kıbrıslı Rumlar bu olup bitene gerekçe olarak zaruret hali görüşünü sunmuşlardır. Yukarıda da ifade edildiği üzere zaruret halinin şartları oluşmamıştır¹⁵⁷. Şu halde Kurucu Andlaşmalara göre GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olmadığı açıktır. Zaruret halinin şartları oluşmadığından GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye üyelik başvurusu yapma hak ve yetkisi bulunmamaktadır. Ancak bu durum Kıbrıslı Türkler adına sunulan mütalaaların merkezine alınmamış, bunun yeterince tartışması yapılmamıştır.

Kıbrıslı Türkler adına mütalaaları sunan Mendelson bu hususa yalnızca bir paragrafta değinmiştir¹⁵⁸. Zaruret haline başvurulmasına gerekçe gösterilen şiddet olaylarına Rumların neden olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca zaruret halinin anayasayı ihlal etmek için bir gerekçe olarak sunulmasının tartışmalı olduğunu, bunun yalnızca anayasa ihlali şeklinde bir iç hukuk meselesi olarak görülemeyeceğini ileri sürmüştür. Zira Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı ve korunması Kurucu Andlaşmalar ile temin edilmiştir, dolayısıyla iç hukuk ile birlikte uluslararası andlaşmaların ihlali de söz konusudur. *Mendelson*'un açıklamaları bu şekliyle sona ermiştir. Bu açıklamalarda zaruret halinin şartları, bu şartların oluşup oluşmadığı, dolayısıyla GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye üyelik başvurusu yapmaya ehil olup olmadığı tartışması yapılmamış, zaruret hali tartışması mütalaanın merkezine yerleştirilmemiştir.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar adına *Crawford/Hafner/Pellet* tarafından sunulan mütalaalarda zaruret hali görüşüne değinilmemiştir. Bunun yerine Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olduğu, AB üyelerinin tamamı

¹⁵⁵ **Özarlan**, s. 87.

¹⁵⁶ **Toluner**, s. 211.

¹⁵⁷ **Stavsky**, s. 358; **Özersay(a)**, s. 70; **Necatigil**, s. 55.

¹⁵⁸ **Mendelson**, 99. paragraf.

tarafından tanındığı, tek ve yasal hükümetinin GKRY olduğu, 1963 yılından itibaren Adada meydana gelen şiddet olaylarına rağmen bu hükümetin tam ve etkin bir şekilde görevlerini yerine getirdiği ileri sürülmüştür¹⁵⁹. GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal hükümeti olduğundan dolayı AB'ye üyelik başvurusu yapmaya ehil sayıldığı kabul edilmişse de buna dayanak olarak gösterilen zaruret hali görüşünün geçerliliği tartışılmamış, şartlarının oluşup oluşmadığı tahlil edilmemiş, bunun yerine doğrudan bu görüş kabul edilmiştir.

GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusunun hukuki geçerliliği, zaruret hali görüşü tartışılmadan yapılamaz. Dolayısıyla bu konuda eksiklik olduğu açıktır. Buna rağmen Türk tarafı görüşlerini sunarken bugün dahi zaruret halinin şartlarının oluşmadığını dolayısıyla GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye üyelik başvurusu yapma ehliyetine sahip olmadığını uluslararası kamuoyuna anlatmalıdır.

II. AVRUPA BİRLİĞİNİN YAKLAŞIMI

AB'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı süreç içerisinde değişime uğramıştır¹⁶⁰. 1974 öncesi dönemde AB, Türkiye-Yunanistan arasında var olan sorunlara dolayısıyla Adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarına eşit mesafede yaklaşmıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı neticesinde AB, Kıbrıs'a yönelen her türlü müdahaleye karşı olduğunu belirten açıklamalar yapmıştır¹⁶¹. AB, Kıbrıs'taki dengeleri Türkiye tarafından yürütülen harekâtın bozduğunu iddia etmiş olsa da dengeler 1963 yılında Kıbrıslı Rumların Anayasa'yı değiştirme ve Kıbrıslı Türkleri dışlama/yok etme eylemleri neticesinde bozulmuştur¹⁶². Bu yaklaşımına rağmen AB taraflara eşit ve objektif yaklaşma gayretini devam ettirmiştir¹⁶³. Ancak Yunanistan'ın üyeliğinden itibaren AB'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı değişmiş, taraflı hale gelmiştir¹⁶⁴. Yunanistan'ın, GKRY'nin üyelik sürecine karşı çıkılması halinde veto ile karar alma mekanizmasını çalışamaz hale getireceği yönündeki tehdidi AB'yi GKRY'nin lehinde kararlar almaya mecbur etmiştir¹⁶⁵. Bunun bir neticesi olarak AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak GKRY'yi kabul etmiştir. Bir diğer ifade ile GKRY

¹⁵⁹ Crawford/Hafner/Pellet, s. 3.

¹⁶⁰ Topur, s. 371.

¹⁶¹ Hatip, s. 48.

¹⁶² Hacıbekiroğlu, s. 14.

¹⁶³ Hatip, s. 48.

¹⁶⁴ Akbayrak, s. 44.

¹⁶⁵ Hatip, s. 49.

tarafından savunulan zaruret hali görüşü AB tarafından kabul görmüştür¹⁶⁶. Sonuç olarak AB, Adada yalnızca GKRY'nin varlığını tanımış, Kıbrıslı Türkleri/KKTC'yi görmezden gelmiştir¹⁶⁷.

Zaruret hali görüşünün kabul edildiğine ilişkin yaklaşım AB kurumlarının kararlarına yansımıştır. İlk olarak GKRY'nin üyelik başvurusu, Komisyon'un 30 Haziran 1993 tarihli görüşü ile kabul edilebilir bulunmuştur¹⁶⁸. Akabinde AB Konseyi, Komisyon tarafından verilen olumlu görüşü onaylamıştır¹⁶⁹. Bu onayın dayanmış olduğu 4 Ekim 1993 tarihli AB Genel İşler Konseyi'nin kararında, AB'ye üyelik başvurusunun yalnızca GKRY hükümeti tarafından yapıldığı açıkça belirtilmiştir. Bu karar, GKRY'nin Adanın tamamını temsil eden tek meşru hükümet olarak kabulünü ortaya koymaktadır¹⁷⁰. Bir diğer AB kurumu olan Parlamento da GKRY'nin üyelik başvurusuna ilişkin 12 Temmuz 1995 tarihli açıklamasında bu hususlara olumlu yaklaştığını ifade etmiştir¹⁷¹. Bu açıklamalar ışığında ve AB kurumlarının iradesini yansıtan metinler dikkate alındığında GKRY tarafından savunulan

¹⁶⁶ **European Commission:** "1998 Turkey Regular Report (27 November 1998)", s. 20.

¹⁶⁷ AB zaruret hali görüşünü kabul etmiştir. Bu kabulü, garantör devlet Türkiye'nin üyelik sürecinin yürütülmesi bakımından bir şart olarak sunmuştur. Daha açık bir ifade ile AB Türkiye'den GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak tanımaması talep etmiştir. Bu talep için bkz. **European Council:** "Brussels Summit Presidency Conclusions (17-18 June 2004)", s. 11, https://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru0404_en.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); Türkiye, GKRY'yi tanımayı reddetmiştir. Buna karşın AB Türkiye'nin Ek Protokol'ü GKRY'yi kapsayacak şekilde uygulamadığı sürece sekiz fasılda müzakerelerin açılmamasına, herhangi bir faslın geçici olarak kapatılmamasına ilişkin kararı onaylamıştır. **European Council:** "Brussels Summit Presidency Conclusions (14-16 December 2006)", s. 3, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/92202.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); AB, günümüze kadar Türkiye'nin üyelik sürecinin yürütülmesini GKRY'nin tanınması sürecine bağlayan kararlar almaktadır. Buna karşın Türkiye görüşlerinden vazgeçmemiş, GKRY'nin tanınması anlamına gelen bir işlemi günümüze kadar gerçekleştirmemiştir. Son tarihli AB kararları için bkz. **European Commission:** "2024 Turkey Regular Report (30 October 2024)", s. 50, https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2024_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); **European Council:** "Special Meeting (1 February 2024)", s. 4, <https://www.consilium.europa.eu/media/69874/20240201-special-euco-conclusions-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); **EU General Affairs Council:** "Council conclusions on Enlargement (17 December 2024)", s. 26; <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁶⁸ Komisyon kararı için bkz. **European Commission:** "Res 93/5 (30 June 1993)"; Doktrinden açıklamalar için bkz. **Özarlan**, s. 82.

¹⁶⁹ **European Council:** "Corfu Summit Presidency Conclusions (24-25 June 1994).

¹⁷⁰ **European Council:** "Corfu Summit Presidency Conclusions (24-25 June 1994).

¹⁷¹ **European Parliament:** "Resolution on Cyprus's Application for Membership of the European Union, (12 July 1995)", s. 1-2.

zaruret hali görüşünün kabul edildiği sonucu çıkmaktadır. Bunun neticesi olarak AB, GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olduğunu kabul etmiş ve üyelik başvurusunun olumlu karşılandığını açıklamıştır.

Bu durum AB Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporlarına da yansımıştır. İlgili raporlarda AB kurumları tarafından Kurucu Andlaşmaların halen yürürlükte olduğu, buna bağlı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devam ettiği, tek ve yasal temsilcisinin GKRY olduğu, Ada'nın kuzeyinde var olan KKTC'nin Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmadığı, Türkiye'nin Adada işgalci olduğu ifadelerine yer verilmiştir¹⁷². Aynı şekilde ilgili raporlarda Birlik tarafından *Loizidou* davasında AİHM tarafından “Ada’da tek ve yasal hükümet GKRY’dir” kararı benimsenmiş, böylece zaruret hali görüşü meşruiyet zeminini genişletmiştir¹⁷³.

AB Zirveleri neticesinde yayınlanan sonuç bildirgelerinde de aynı ifadelere yer verilmiştir. Başvurudan sonraki ilk Zirve olan 21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi’nde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal temsilcisi olarak GKRY’nin varlığı kabul edilmiş, bu şekliyle GKRY’nin zaruret hali görüşü teyit edilmiştir¹⁷⁴.

Zirveler neticesinde bu sonuca ulaşılmasında, AB üyesi olan Yunanistan’ın Birliğin karar alma mekanizmasını veto ile kilitleme tehdidi rol oynamıştır. İlk olarak 24-25 Haziran 1994 tarihli Korfu Zirvesi neticesinde - GKRY’nin üyelik sürecinin sorunsuz ilerleyeceğine ilişkin- Yunanistan’a garanti verilmiştir¹⁷⁵. Aynı durum 12 Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi esnasında da söz konusu olmuştur¹⁷⁶. Ancak bu garantilerin bazı engeller

¹⁷² **European Commission**: “1998 Turkey Regular Report (27.11.1998)”, s. 20; Bu ifadele- re 1998 tarihli İlerleme Raporu’nda yer verilmiştir. İzleyen Rapor’da işgalci kelimesi yerine Türkiye ile AB’nin Kıbrıs sorununa yaklaşımının bağdaşmadığına dikkat çekil- miştir, bkz. **European Commission**: “1999 Turkey Regular Report (27.11.1999)”, s. 41, https://enlargement.ec.europa.eu/turkey-regular-report-1999_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁷³ Bu yöndeki rapor için bkz. **European Commission**: “2004 Turkey Regular Report (27.11.2004)”, s. 30, http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁷⁴ **European Council**: “Copenhagen Summit Presidency Conclusions (21-22 June 1993)”, <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁷⁵ **European Council**: “Corfu Summit Presidency Conclusions (24-25 June 1994)”; Doktrin-deki tespitler için bkz **Ramming**, Saskia: “Cyprus’s Accession Negotiations to the European Union: Conditional Carrots, Good Faith, and Miscalculations”, *International Negotiation A Journal of Theory and Practice*, C. 13, S. 3, 2008, s. 370.

¹⁷⁶ **European Council**: “Luxemburg Summit Presidency Conclusions (12 December 1997)”, https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

ileri sürülerek yerine getirilmemesi neticesinde Yunanistan, AB'nin karar alma mekanizmasını veto ile kilitlemiştir. Bunun neticesinde Helsinki Zirvesi'nde GKRY'nin tam üyeliğine ilişkin ileri sürülen tüm engellerin nihai olarak kaldırıldığı açıklanmış, akabinde Yunanistan vetosunu çekmiştir¹⁷⁷. Süreç 12-13 Aralık 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi neticelenerek GKRY'nin üyelik başvurusu kabul edilmiş, GKRY 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur¹⁷⁸.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere AB'nin zaruret hali görüşü üzerinden GKRY'nin varlığını tanıdığı ve Birliği tam üye olarak kabul ettiği açıktır. Ancak yukarıdaki ilgili kısımda ifade edildiği üzere Kıbrıs sorunu kapsamında zaruret halinin şartları oluşmamıştır. Buna rağmen AB, bunun tartışması yapmamış, zaruret hali görüşünün hukuki geçerliliğini sorgulamamıştır. Dolayısıyla GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusu ve ardından kabul edilen üyeliği son derece tartışmalıdır. Zira GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye üyelik başvurusu yapmaya ehil değildir.

Günümüzde bu sorunun tekrardan gündeme gelmesi Doğu Akdeniz deniz yetki alanları nedeniyle söz konusu olmuştur. AB, Doğu Akdeniz'de GKRY'nin üyeliği üzerinden rol almak istemektedir¹⁷⁹. Bu kapsamda AB zaruret hali görüşünü motamot savunmakta, bunun sonucu olarak Adadaki Türklerin varlığını yok saymakta, bunların deniz yetki alanları üzerinde hak ve yetkilerinin bulunmadığı yönünde adımlar atmaktadır¹⁸⁰. Bu durum Kıbrıslı Türkler/KKTC ve garantör devlet Türkiye ile arasında hukuki ihtilafların ortaya çıkmasına neden olmaktadır¹⁸¹. Şu halde Türk tarafı görüşlerini

¹⁷⁷ **European Council**: "Helsinki Summit Presidency Conclusions (10-11 December 1999)", m. 9, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); Doktrinden açıklamalar için bkz. Hatip, *Avrupa Birliği'nin Rolü*, 49.

¹⁷⁸ **European Council**: "Copenhagen Summit Presidency Conclusions (12-13 December 2002)", <https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁷⁹ **Yumuşak**, s. 337; **Hava**, s. 675; **Topçu**, s. 50; **Mat/Köse/Armağan**, s. 1085; **Şafak**, s. 29; **Özgen**, s. 104; **Kedikli/Deniz**, s. 400; **Yaycı**, s. 2.

¹⁸⁰ AB Komisyonu'nun Türkiye hakkındaki bazı ilerleme raporlarında buna ilişkin net ifadeler kullanılmıştır, bkz. **European Commission**: "Türkiye Report 2018 (17 April 2018)", s. 60, https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2018_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); **European Commission**: "Türkiye Report 2022 (12 October 2022)", s. 79; https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2022_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025); Bununla birlikte AB Zirveleri'nde de benzer ifadelere rastlamak mümkündür, bkz. **European Council**: "Brussel Summit Presidency Conclusions (2 October 2020)", s. 11; <https://www.consilium.europa.eu/media/45910/021020-euco-final-conclusions.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

¹⁸¹ Türkiye zaruret hali görüşünün şartlarının yerine gelmediğini ifade etmekte, Adada Türklerin varlığının da göz önünde bulundurulmasını istemektedir. Bu yönde hareket

oluştururken öncelikle zaruret hali kapsamında GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB'ye üyelik başvurusu yapmaya ehil olmadığını ortaya koymalı, bu husus uluslararası kamuoyuna açıklanmalıdır. Bunun neticesinde GKRY'nin AB üyeliği, dolayısıyla AB'nin Doğu Akdeniz'deki varlığı sorgulanmalıdır.

SONUÇ

Kurucu Andlaşmalara göre 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş, bu devletin, Kıbrıslı Türkler ile Rumların devlet yönetimine belirli bir oranda katılımı ile şekilleneceği kararlaştırılmıştır. İki toplumlu bir ortaklık cumhuriyeti olarak tasarlanan Kıbrıs Cumhuriyeti, 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıslı Rumların Anayasa'yı değiştirme talepleri ile sarsıntıya girmiştir. Değişiklik isteklerinin özü Kıbrıslı Türkleri yönetimden uzaklaştırıp Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kendi başlarına yönetmeyi içermiştir. Tabii olarak bu talepler Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Türkleri sindirmek adına Adada Rum merkezli şiddet eylemleri başlamıştır. Bu şiddet ortamında Rumlar, Kurucu Andlaşmalara aykırı bir şekilde Anayasa'yı değiştirmiş, Türkleri devlet yönetiminde dışlamış, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek ve yasal temsilcisi olarak hareket etmeye başlamışlardır. Bu olup bitenin gerekçesi olarak zaruret hali görüşünü ortaya atmışlardır.

Zaruret hali görüşü AB tarafından kabul görmüş, GKRY tarafından 4 Temmuz 1990 tarihinde üyelik başvurusu olumlu karşılanmıştır. Bu olumlu karşılamanın içeriğinde, 1963 yılında Kurucu Andlaşmalara aykırı bir şekilde Anayasanın değiştirilmesi ve Kıbrıslı Türklerin devlet yönetiminden dışlanmaları hususlarına değinilmemiştir. Bunun yerine Kıbrıs Cumhuriyeti adına GKRY'nin tek ve yasal temsilci sıfatıyla başvuru yapabileceği açıklanmıştır.

GKRY'nin AB'ye yaptığı üyelik başvurusunun hukuki geçerliliğine ilişkin Türk ve Rum taraflar görüşlerini sunmuşlardır. Sunulan görüşler ana ekseninde Kurucu Andlaşmalar ile Anayasa'da yer alan "veto yetkisi", "toprak bütünlüğü garantisi", "Enosis ve taksim yasağı ile garantör devletlerin bunu teşvik etmekten kaçınması" ve "en çok gözetilen ulus kaydı" hükümlerinin tartışılması üzerine şekillenmiştir. Ancak bu görüşler içerisinde zaruret hali görüşü tartışılmamış, bunun şartlarının oluşup oluşmadığı değerlendirilmemiş, bu kapsamda GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına başvuru yapmaya

eden Türkiye'ye karşı AB yaptırımlar uygulamaktadır, bkz. **European Commission:** "Türkiye Report 2020 (6 October 2020)", s. 67, https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/turkey_report_2020.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

ehil olup olmadığı üzerinde durulmamıştır. Türk tarafının görüşlerini sunan *Mendelson*, mütalaası içerisinde yalnızca bir paragrafta zaruret halinin şartlarının oluşmadığını ifade etmişse de bu hususu görüşünün eksenine yerleştirmemiştir.

Makalede de ifade edildiği üzerinde Kıbrıs özelinde zaruret halinin şartları oluşmamıştır. GKRY tarafından 25 Nisan 1964 tarihli “Kıbrıs Cumhuriyeti v. Mustafa İbrahim ve diğerleri” davası esnasında zaruret hali görüşünün gerekçeleri ortaya konmuşsa da bunların yetersiz olduğu açıktır. Bir kere GKRY tarafından zaruret haline başvurulmasına gerekçe gösterilen “tehditler” mevcut hukuk düzeni içerisinde baş edilebilecek bir duruma işaret etmektedir. Bunun denenmemiş olması zaruret halinin tek olanak ve/veya son çare şartının karşılanmadığını gösterir. Kaldı ki bahsedilen tehditler, Adada meydana gelen şiddet olaylarıdır ki, bunun da Rum merkezli olduğu açıktır. Dolayısıyla Rumların kendi yarattıkları bir gerekçeye sığınarak Anayasayı tek tarafı ve usullere aykırı bir şekilde değiştirmeleri kabul edilemez. İkinci olarak zaruret hali kapsamında Anayasa’yı değiştiren Kıbrıslı Rumlar/GKRY olmuştur. Ancak zaruret haline yalnızca meşru ve yasal otorite tarafından başvurulabileceğinden bu şartta karşılanmamıştır. Zira GKRY Kıbrıs Cumhuriyeti adına yasal ve meşru otorite değildir. Nihayetinde zaruret hali bakımından “ilgili devletin katkı vermemesi” şeklindeki olumsuz şart aranmaktadır. Bu kapsamda Annan Planı çerçevesinde Kıbrıs Adası’nda referandumda Kıbrıslı Rumlar hayır oyu kullanarak normal şartlara dönüşü engellemiş ve bu iradelerini açıkça ortaya koymuşlardır. Bu durum GKRY’nin zaruret hali görüşünü gerekçe olarak sunmasını son derece tartışmalı hale getirmiştir.

GKRY’nin üyelik başvurusu sırasında AB tarafından zaruret hali görüşünün şartlarının karşılanıp karşılanmadığına dair bir değerlendirme yapılmamıştır. Bunun yerine doğrudan GKRY’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin tek ve yasal temsilcisi olduğu kabul edilmiştir. Bu kabul AB kurumlarının kararlarına net bir şekilde yansımış, bunun neticesinde GKRY 1 Mayıs 2004 tarihinde AB’ye üye olarak kabul edilmiştir. Günümüzde bu sorunun tekrardan gündeme gelmesi AB’nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarına ilişkin GKRY’nin üyeliği üzerinden hak talep etmesi nedeniyle söz konusu olmuştur. Bu da Kıbrıslı Türkler/KKTC ve garantör devlet Türkiye ile AB arasında hukuki anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Şu halde Türk tarafı görüşlerini oluştururken zaruret hali kapsamında GKRY’nin Kıbrıs Cumhuriyeti adına AB’ye üyelik başvurusu yapmaya ehil olmadığını ortaya koymalı, bunun neticesinde AB’nin Doğu Akdeniz’deki varlığı sorgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbayrak, D.:** Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliğine Üyelik Süreci Ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu, Ufuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi Ankara 2021.
- Arsava, F.:** "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", AÜSBFD, C. 51, S. 1, 1996, s. 43-51.
- Avery, G./Cameron, F.:** The Enlargement of the European Union, Sheffield Academic Press, 1999.
- Bayram, M. H.:** Avrupa Birliği Hukuku Dersleri, Seçkin, Ankara 2022.
- Begaj, Jonida:** "AB'ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi Ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 15, S. 1, 2016, s. 29-72
- Bozkurt, E./Demirel, H.:** Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, Nobel, 2004.
- Crawford, J./Hafner, G./Pellet, A(a):** "The Eligibility of the Republic of Cyprus for EU Membership", bkz. UNGA: "Res 56/723 (20 December 2001)", <https://digitallibrary.un.org/record/455805?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- Crawford, J./Hafner, G./Pellet, A:** "Republic of Cyprus: Eligibility for EU Membership", bkz. UNGA: "Res 52/481 (17 October 1997)", <https://digitallibrary.un.org/record/245019?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- Ehrlich, T.:** International Crises and the Role of Law; Cyprus, 1958-1967, Oxford University Press, Oxford 1974.
- Emilianides, Achilles C.:** "Accession of the Republic of Cyprus to the EU, The Constitution And the Cypriot Doctrine of Necessity", Cyprus Yearbook of International Relations, 2007, s. 65-82.
- Erkiner, H.:** Hakan: Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, Seçkin, Ankara 2023.
- Ertökün, M. N.:** The Status of Two Peoples in Cyprus. The Turkish Republic Of Northern Cyprus, 1990.
- EU General Affairs Council:** "Council conclusions on Enlargement (17 December 2024)", <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

- European Commission:** “1998 Turkey Regular Report (27.11.1998)”, https://enlargement.ec.europa.eu/turkey-regular-report-1998_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Commission:** “1999 Turkey Regular Report (27.11.1999)”, https://enlargement.ec.europa.eu/turkey-regular-report-1999_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Commission:** “2004 Turkey Regular Report (27.11.2004)”, http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Commission:** “2024 Turkey Regular Report (30 October 2024)”, https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2024_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Commission:** “Res 93/5 (30 June 1993)”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/doc_93_5, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Commission:** “Türkiye Report 2018 (17 April 2018)”, https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2018_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Commission:** “Türkiye Report 2020 (6 October 2020)”, https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/turkey_report_2020.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Commission:** “Türkiye Report 2022 (12 October 2022)”, https://enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2022_en, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Council:** “Brussel Summit Presidency Conclusions (2 October 2020)”, <https://www.consilium.europa.eu/media/45910/021020-euco-final-conclusions.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Council:** “Brussels Summit Presidency Conclusions (14-16 December 2006)”, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/92202.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Council:** “Copenhagen Summit Presidency Conclusions (12-13 December 2002)”, <https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Council:** “Copenhagen Summit Presidency Conclusions (21-22 June 1993)”, <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

- European Council:** “Corfu Summit Presidency Conclusions (24-25 June 1994)”, https://www.europarl.europa.eu/summits/cor1_en.htm, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Council:** “Helsinki Summit Presidency Conclusions (10-11 December 1999)”, https://www.europarl.europa.eu/summits/hell1_en.htm, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Council:** “Luxemburg Summit Presidency Conclusions (12 December 1997)”, https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Council:** “Special Meeting (1 February 2024)”, <https://www.consilium.europa.eu/media/69874/20240201-special-euco-conclusions-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- European Parliament:** “Resolution on Cyprus’s application for membership of the European Union, (12 July 1995)”, <https://www.statewatch.org/media/documents/e-library/1995-res-057.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- Fırat, M.:** 1990-2001 Yunanistan’la İlişkiler, içinde Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, Editör Basın Oran, İletişim Yayınları, 2001.
- Güner, A.:** “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (Kıbrıs Cumhuriyeti’nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, S. 37, 2020, s. 95-118.
- Gürel, Ş. S.:** Değişmekte Olan Dünyada Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, İçinde Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye. Editör Sabattin Şen, Bağlam Yayınları, 1992.
- Hacıbekiroğlu, Z.:** Kıbrıs Sorunu ve Tarafların Tutumu, İstanbul Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.
- Hatip, E.:** Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği’nin Rolü (1990-2004), Atılım Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.
- Hava, H. T.:** “Doğu Akdeniz’deki Doğal Gaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirmesi”, Güvenlik Stratejileri, C. 16, S. 35, 2020, s. 675-706.
- İlkova, N./Bolat, Ö.:** Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihsel Gelişim, Sosyo - Ekonomik Durum, Avrupa Topluluğu İle İlişkiler, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1991.
- Judgment of the ICJ:** Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, p. 7, <https://www.icj-cij.org/sites/default>

/files/case-related/92/092-19930714-ORD-01-00-EN.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

- Kaya, F.:** Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs Sorunu, Ufuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.
- Kedikli, Umut/Deniz, Taşkın:** “Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, Alternatif Politika, C. 7, S. 3, 2015, s. 399-424.
- Keesing's Contemporary Archives:** 1963-1964 Vol 15, Keesing's Publication Limited, London 1964.
- Kombos, Constatos:** The Doctrine of Necessity in Constitutional Law, Sakkoulas Publications, Athens 2015.
- Kyriakou, Nikolas/Skoutaris, Nikos:** Cyprus A Territorially Divided Member State, National Constitutions and EU Integration, Hurt Publishing, London 2022.
- Mat, T. Y./Köse M. A./Armağan, M. İ.:** “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Doğu Akdeniz Meselesine İlişkin Güncel Siyasi Gelişmeler ve Meselenin Uluslararası Hukuk Boyutu”, İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 79, S. 3, 2021, s. 1067-1101.
- Mendelson(a), M.:** “Further Opinion of Professor M. H. Mendelson Q.C. On The Application Of The Republic of Cyprus to Join The European Union”, bkz. **UNGA:** “Res 56/451 (9 October 2001)”, <https://digitallibrary.un.org/record/450007?v=pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- Mendelson, M.:** “Opinion of Professor M. H. Mendelson Q.C. On The Application Of The Republic of Cyprus to Join The European Union”, bkz. **UNGA:** “Res 56/451 (9 October 2001)”, <https://digitallibrary.un.org/record/450007?v=pdf>. (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- Mor, H.:** “Kıbrıs Sorununun Türkiye - AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1-2, 2008, s. 983-1026.
- Necatigil, M. Z.:** The Cyprus Question and Turkish Position in International Law, Oxford University Press, Oxford 1989.
- Özarlan, B. B.:** Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği Hukuku Açısından Kıbrıs Sorunu, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

- Özersay(a)**, K.: “The Excuse of State Necessity And Its Implications on the Cyprus Conflict”, *Perceptions*, C. 9, S. 4, 2004, s. 31-70.
- Özersay(b)**, K.: Kıbrıs Konusu, İçinde Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, Editör Baskın Oran, İletişim Yayınları, 2013.
- Özersay**, K.: Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme, Ankara Üniversitesi Avrupa Topuluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, Ankara 2009.
- Özgen**, Cenk: “Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, *Akademik Ortadoğu*, C. 8, S. 1, 2013, s. 101-114.
- Papastylianos(a)**, Christos: “The Cypriot Doctrine of Necessity within the Context of Emergency Discourse: How a Unique Emergency Shaped a Peculiar Type of Emergency Law”, *The Cyprus Review*, C. 30, S. 1, 2018, s. 113-143.
- Papastylianos**, Christos: “The Cypriot Doctrine of Necessity and the Amendment of the Cypriot Constitution: The Revision of the Unamendable Amendment Rules of the Cypriot Constitution Through a Juridical Coup D’ État”, *ICL Journal*, C. 17, S. 3, 2023, s. 313-336.
- Pazarıcı**, H.: Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları, Turhan Kitapevi, 2015.
- Ramming**, S. “Cyprus’s Accession Negotiations to the European Union: Conditional Carrots, Good Faith, and Miscalculations”, *International Negotiation A Journal of Theory and Practice*, C. 13, S. 3, 2008, s. 365-386.
- Stavsky**, M. M.: “The Doctrine of State Necessity in Pakistan”, *CILJ*, C. 16, S. 2, 1983, s. 341-358.
- Şafak**, Erdi: “Doğu Akdeniz’de Enerji, Değişen Dengeler”, *Yakın Doğu Enstitüsü, Rapor 2*, 2019, 2019, s. 1-47.
- Talmon**, S.: “The European Union – Turkey Controversy Over Cyprus Or A Tale Of Two Treaty Declaration”, *Chinese Journal of International Law*, C. 5, S. 3, 2006, s 579-595.
- Toluner(a)**, S.: ‘Kıbrıs’ın Avrupa Birliğine Üyelik Başvurusunun Hukuki Geçerliliği Üzerine”, *MHVMÖHB*, C. 22, S. 2, 2002, s. 857-888.
- Toluner**, S.: Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye’nin Bazı Dış Politika Sorunları, Beta Basım Yayım, İstanbul 2004.

- Topçu, M. C.:** “Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği ve Deniz Yetki Uyuşmazlıkları Çerçevesinde Türkiye - GKRY Anlaşmazlıkları”, *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, C. 1, S. 1, 2021, s. 38-56.
- Topur, T.:** *Dünya ve Türkiye - AB - Kıbrıs Üçgeni*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Trimikliniotis, N./Demetriou, C.:** *Legal Framework In The Republic of Cyprus, Displacement in Cyprus Consequences of Civil and Military Strife Report*, Peace Research Institute, Norway 2012.
- United Nations:** *Yearbook of International Law Commission 1980*, United Nations Publication, New York 1981, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v2_p2.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2025).
- Uzun, Elif:** *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, Seçkin, Ankara 2021.
- Vatansever, M.:** “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, 2010, s. 1487-1530.
- Yaycı, Cihat:** “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilgi Stratejileri*, C. 4, S. 6, 2012, 1-70.
- Yumuşak, T.:** “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 16, S. 174, 2021, s. 325-345.